

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

**HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCANIN BÖLGÜSEL
DIŞ POLİTİKASI**

Hazırlayan

Azad MİRZƏYEV

1317.02047

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ
HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCANIN BÖLGÜSEL
DIŞ POLİTİKASI

Hazırlayan

Azad MİRZƏYEV

1317.02047

Tez Danışmanı

Elşən MƏMMƏDLİ

BAKÜ-2017

ÖZET

Haydar Aliyev Azerbaycan siyasi tarihine kendi imzasını atmış en önemli politikacılarından biridir. Sovyet Rusya döneminde, önemli siyasi aktörlerden biri olan Aliyev, bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın yeniden inşası konusunda kurucu bir siyasi liderdir. Azerbaycan'ı izlemiş olduğu akılcı ve esnek politikalarıyla uluslararası toplumun bir parçası haline getirmeyi başarmıştır. Cumhurbaşkanı Aliyev'in yakın çevre Kafkasya politikası, Rusya ile bölgesel ülkeler arasında çatışmayı önleyici bir denge siyaseti olarak tanımlanır. Bu çalışmada Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Kafkasya konusundaki dış politikasının hem ulusal hemde bölgesel anlamda barışı nasıl tesis ettiğine bakılacaktır. Kırılgan ve güç dengesi boşluğunun yoğun olduğu bu bölgede yürütülen bu siyasetin uluslararası ilişkiler alanında istisnai bir örnek olduğunu, dolayısıyla çalışmaya değer bir konu olduğunu düşünüyoruz. Çalışma aynı zamanda Aliyev'in dış politikadaki rolü ve bu alanda yürüttüğü dış politikanın Azerbaycan için ne gibi sonuçlar doğurduğunu tartışacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BÖLÜM I:

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Haydar Aliyev'in İktidara Geliş Süreci.....	2
1.2. Haydar Aliyev İktidarının Azerbaycan Topraklarının İşgaline Karşı İzlediği Politika.....	4
1.3. Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası.....	11
1.3.1. Bakü-Ceyhan Boru Hattı ve Bölgesel Yansımaları.....	11
1.3.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Antlaşmasının İmzalanması.....	14
1.3.3. Azerbaycanın Enerji Politikalarının Ermenistan İle İlişkilerine Etkisi.....	16
1.4. Haydar Aliyev'in Dünya İle Kapsamlı Denge Siyaseti.....	20
1.4.1. Azerbaycanın Türkiye ile İlişkileri.....	21
1.4.2. Azerbaycanın İran İle İlişkileri.....	24
1.4.3. Azerbaycanın Batı İle Olan ilişkileri.....	28
1.4.4. Ermenistan İle Olan İlişkiler.....	32
1.5. Dış politikada Uluslararası Örgütlerle Olan İlişkiler.....	33

BÖLÜM II:

HAYDAR ALIYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN-GÜRCİSTAN, AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SİYASİ İLİŞKİLERİ

2.1. Azerbaycan - Gürcistan İlişkileri.....	36
2.1.1. Bakü - Supsa Boru Kemerini.....	39
2.1.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı.....	43
2.2. Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan-Ermenistan Siyasi ilişkileri.....	47
2.2.1. Dağlık Karabağ Sorununun Haydar Aliyev Dış Politikasında Yeri.....	50
2.2.2. Ermenistan-Azerbaycan Sorunu Ve Çözüm Çabaları.....	53

BÖLÜM III:

HAZARIN STATÜSÜ MESELESİ

3.1. Haydar Aliyev İktidarının Hazar Politikası.....	57
3.1.1. Hazar Denizinin Statüsü Sorunu.....	57
3.1.2. Sovyetler Birliği Döneminde Hazar Denizinin Hukuki Durumu.....	58
3.1.3. Haydar Aliyevin İktidara Gelişi Sonrası Hazar Sorunu.....	59
3.2. Kıyı Devletlerinin Hazarın Statüsü Konusundaki Yaklaşımları.....	62
3.3. Haydar Aliyev Döneminde Hazar Havzası Tartışmalarında Gelişmeler.....	63
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	68

KISALTMALAR

ABD :	Amerika Birleşik Devletler
AGİK :	Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferans
AGİT :	Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilat
AHC :	Azerbaycan Halk Cephes
AIOC :	Azerbaijan International Operating Consortiu
AKP :	Azerbaycan Komünist Partis
AK :	Avrupa Konsey
AKKA :	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşma
BDT :	Bağımsız Devletler Toplulu
BM :	Birleşmiş Milletler
BMDHK :	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonu
DKÖB :	Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
GUAM :	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
İİC :	İran İslam Cumhuriyeti
İKÖ :	İslam Konferansı Örgütü
KEİB :	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
KİP :	Kafkasya İstikrar Paktı
NATO :	North Atlantic Treaty Organization
ÖDY :	Özgürlüğü Destek Yasası
SOCAR :	State Oil Company of Azerbaijan Republic
SSCB :	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TRACECA :	Avrupa-Kafkasya-Asya Nakliyat Koridoru
TBMM :	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO :	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının başlıca amacı, çok sayıda iç ve dış unsuru dikkate alarak, Azerbaycan'ın dış politikasının genel çerçevesini ve ortaya çıkan eğilimleri analizetmektir. Bu bağlamda, Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan dış politikası incelenmiştir. Çalışmada, Haydar Aliyev'in yönetimde olduğu 1993-2003 tarihleri arasında yürütülen dış politika çeşitli kaynaklar çerçevesinde gözden geçirilerek, günümüzdeki Azerbaycan dış politikasına ve ayrıca ileride geliştirilecek politikalara da ışık tutmak amaçlanmaktadır. Azerbaycan'ın içinde yer aldığı Kafkasya bölgesi, jeostratejik konumu itibariyle yeni dünya düzeninde büyük önem taşımaktadır. Bu durum, hem yeni düzen içerisinde büyük güçler arasında denge oluşturmak bakımından, hem de petrol rezervlerine sahip olması nedeniyle ekonomik açıdan bakıldığında açıkça görülmektedir. Bu koşullar arasında isabetli bir dış politika izlemek Azerbaycan açısından çok önemlidir. Çalışmamın birinci bölümünde genel olarak Haydar Aliyev dönemi dış politikası incelenmiş, H. Aliyevin İktidara gelişi hem siyasi hem de ekonomik anlamda gelişiminde katkılarından bahs edilmiştir.

İkinci bölümde genel hatlarıyla Azerbaycan - Gürcistan ve Azerbaycan - Ermenistan ilişkileri incelenmiş ve bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Haydar Aliyev döneminde Hazarın statüsü konusu mercek altına alınmış, kıyı devletlerinin bu konuda yaklaşımlarına değinilmiştir.

BÖLÜM I

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Haydar Aliyev'in İktidara Geliş Süreci

Halkın kurtarıcısı olarak gördüğü H. Aliyev SSCB döneminin önemli isimlerinden birisi idi. Azerbaycan'da KGB Başkanlığı ve 1969–1982 yılları arasında Komünist Parti Birinci Sekreteri görevinde bulunmuş, daha sonra 1988'e kadar SSCB Başbakan I. Yardımcılığını ve Politbüro üyeliğini sürdürmüştür. 1989 yılında, Azerbaycan'da H. Aliyev'in yönetime gelmesini arzulayan bazı kesimler, Aliyev'i tekrar ülke başkanlığına getirilmesine yönelik bir hareket başlatmışlardı. "15'ler Hareketi" adıyla bilinen bu girişimin amacı, o sıralar halen Moskova'da bulunan Aliyev'i iktidara getirmek için bir kitle harekâtı başlatmaktı. Fakat Azerbaycan'da Halk Cephesinin popülerliği ve diğer taraftan Moskova'dan Bakü yönetimine yapılan baskılar sonucu bu faaliyet bir sonuca ulaşamadı. H. Aliyev, 1990 Mayıs ayında Moskova'dan Bakü'ye döndü ve kısa bir süre sonra Azerbaycan Yüksek Sovyeti'nde Nahçıvan milletvekili olarak yerini aldı. Ocak 1990'da Bakü'de yaşanan kanlı olaylardan sonra Azerbaycan Moskova Temsilciliğinde yaptığı Gorbaçov karşıtı konuşması Azerbaycan halkı önünde nüfuzunun artmasını ve tekrar ön plana çıkmasını sağladı. Ardından, Komünist Partisi'nden de istifa eden Aliyev, SSCB'nin çöküşünün getirmiş olduğu iktidar değişikliklerinden faydalanarak 4 Eylül 1991'de yapılan seçimlerde aday olduğu Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti Yüksek Meclisinin Başkanlık görevine seçildi. Daha sonra 15 Haziran 1993'de H. Aliyev, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin Başkanlık görevine seçilmiştir. Elçibey'in başkent Bakü'yü

terk ederek Nahçıvan bölgesine, doğduğu Keleki köyüne gitmesinin ardından, Parlamento 24 Haziran'da Elçibey'in bütün yetkilerini H. Aliyev'e devretmiştir. Ardından 3 Ekim 1993'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde oylamaya katılanların yaklaşık % 99'unun oyunu alarak Azerbaycan Cumhuriyeti cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹

Aliyev'in büyük siyasi deneyimi ona etkin yaklaşımlar ve politikalar izlemesinde yardımcı olmuştur. İktidara geldikten sonra ülke içi dengeleri gözeterek atamalar yapmıştır. Aliyev yönetime geldiğinde ülke tam bir kargaşa içerisindeydi. Dağlık Karabağ savaşı ve Suret Huseynov ayaklanmasının yanında etnik azınlıklar da çeşitli taleplerde bulunmaya başlamışlardı. Ülkenin güney bölgesinde Alikram Hümbetov Lenkeran'da Talış-Muşan Cumhuriyeti kurmaya çalışmaktaydı. Ülkenin Kuzeyindeyse Güney Dağıstan ve Azerbaycan içinde yaşayan Lezgiler "Ulusal Lezgi (Sadval)" ya da "Birlik Hareketi" adı altında 23 Temmuz 1990'da Dağıstan'ın Belici köyünde toplanmış ve hareketin başkanı Muhiddin Kahrımanov, hedeflerinin Lezgi birliğini sağlamanın yollarını bulmak olduğunu açıklamıştır. Sadval'ın Eylül 1992 toplantısında, Lezgiler Dağıstan'ın güney, Azerbaycan'ın kuzey bölgesinde bir "Lezgistan Cumhuriyeti" kurmak için her şeye başvuracaklarını bildirmişlerdi. Aliyev yönetime geldiğinde Rusya kendisine destekte bulunmuş ve Haziran 1993'de merkezi Moskova'da bulunan Lezgi

---

¹Bahadır Kerimov, "Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Politikası (1993-2003)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 24-29

Siyasal Cephesini kapatmıştır. Ayrıca, Rusya'nın Elçibey dönemindeki Lezgi haklarının tanınması yolundaki baskısı da sona ermiştir.²

H. Aliyev iktidara geldiği ilk dönemde çok yönlü bir diplomasi izleyerek, aynı zamanda ülke içindeki karışıklıkları çözerek istikrarı sağlamaya çalışmış ve bunu da başarmıştır. Aliyev'in iktidara gelişi Azerbaycan'ın içerde ve dışarıda zor günler yaşamakta olduğu döneme denk gelmekteydi ve ülkenin bu kadar zor durumda olduğu bir dönemde o kısa zaman zarfında ülkede yönetimi güçlendirmek için çok ciddi faaliyet göstermiştir.

1993 yılı ikinci yarısından itibaren ülkenin dış politikasında köklü değişiklikler yaşanmaya başladı. İlk olarak Rusya ile ikili ilişkilerin geliştirilmesine başlandı. Her iki tarafın çıkarlarına uygun ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için bir sıra adımlar atıldı. 6 Eylül 1993'te H. Aliyev, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve diğer Rus yetkililerle görüşmüş iki ülke arasında ilişkilerin iyileştirilmesini müzakere etmiş, 24 Eylül'de ise Azerbaycan'ın BDT'ye üyeliğine imza atmıştır.³

1.2. Haydar Aliyev İktidarının Azerbaycan Topraklarının İşgaline Karşı İzlediği Politika

H. Aliyev iktidara geldiği dönemde ülkedeki karışıklıktan yararlanan Ermeniler Rus ordusunun desteğiyle eski DKÖB coğrafyası dışındaki Azerbaycan topraklarına saldırılarını güçlendirmekteydi.

---

²İlham Hasanov, Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Dış Politikası (1993 – 2001) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 13-15

³Bahadır Kerimov, a.g.t, s. 27

Nitekim Ermenistan ordusu Ağdam rayonunun bir bölümünü (23–28 Haziran 1993), Fizuli (23 Ağustos 1993) ve Zengilan rayonlarını (28 Ekim-3Kasım 1993) işgal etmiştir. Aliyev yönetimindeki Azerbaycan güçleri Aralık 1993’de Ermenistan saldırılarını önlemiş ve kaybedilen toprakları geri almak için karşı saldırıya geçmiştir. Birçok köy işgalden kurtarılmıştır. Ama mevcut şartlar altında başarı kazanılmayacağına olan inanç ve daha fazla kayıp vermeme düşüncesi nedeniyle H. Aliyev barış görüşmelerine başlama politikasını benimsemiş ve halka toprakları savaşmadan geri almaya çalışacağını vaat etmiştir.

4-5 Mayıs 1994’de Rusya’nın arabuluculuğu ile Bişkek’te bir araya gelen Azerbaycan ve Ermenistan Parlamento Başkanları ve eski DKÖB Ermeni ve Azeri toplumlarının temsilcileri tarafından Bişkek Ateşkes Protokolü imzalanmış ve 12 Mayıs’ta ateşkes yürürlüğe girmiştir. Amaç ilk önce savaşın durdurulması, ardından sorunun barışçıl yollarla çözülmesi olmuştur.

Bu antlaşmanın diğer ateşkes antlaşmalarından farkı her hangi bir yabancı askerlerin savaş bölgesinde yerleştirilmediği halde gerçekleşmesidir. 20 Eylül 1994’te Azerbaycan ve Batılı büyük petrol şirketleri arasında yapılan “Asrın Antlaşması” doğal olarak Batı’nın Azerbaycan’da konumunu güçlendirmesi anlamına gelmiştir. 30 yıllığına yapılan bu antlaşma nedeniyle, Batılı devletler bölgedeki sorunların bir an önce çözülmesini ve bölgede barışın sağlanmasını istemekteydiler. İlk olarak bölgenin yeniden Rusya’nın etki alanına girmesinin önlenmesi gerekmektedir. ABD’nin AGİT temsilcisi J. Pressel açık şekilde Rusya’nın bölgeyi kontrolü altında tutması ihtimalinden büyük rahatsızlık duyduklarını belirtmekteydi. Batılı devletlerin bölgeye olan

ilgisinin arttığını gören Rusya, 16 Mart 1995'te Ermenistan'la 25 yıllığına bir askeri antlaşma yapmıştır. Rusya bu antlaşmayla Ermenistan'da askeri üs bulundurabilme konusuna yasal temel hazırlamış oldu. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ krizinin Rus yönetimi tarafından iki ülkeyi de kontrol altında tutmak için oluşturulduğu ve Moskova'nın gerçekte Karabağ konusunda bir çözüme varılmasını istemediği düşüncesi oldukça yaygın bir görüştür.⁴

2-3 Aralık 1996 tarihlerinde Lizbon'da yapılan AGİT devlet ve hükümet başkanlarının Zirve toplantısına kadarki Minsk Grubu görüşmelerinde ve Frankfurt'ta (Almanya), Amsterdam'da (Hollanda) arabulucuların katılımı olmadan yapılan ikili görüşmelerde çözüme ilişkin hiçbir öneri kabul görmemiştir. Lizbon zirve toplantısı 52 Avrupa devletinin, ABD ve Kanada'nın, ayrıca devlet statüsüyle 10 Asya ve Afrika devlet başkanlarının katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Lizbon Zirvesi'ndeki en önemli konulardan biri Ermenistan-Azerbaycan sorunuydu. Toplantı sırasında Azeri temsilciler, AGİT ilkeleri çerçevesinde Dağlık Karabağ bölgesinde üst seviyede bir özerk yapı kurulmasını temin edeceklerini belirtmiştir. Azerbaycan'ın bu önerisi Ermenistan dışında AGİT Minsk Grubunun tüm üyeleri tarafından da savunulmaktaydı. Zirvede AGİT dönem başkanı F. Kotti Azerbaycan'ın talep ve istekleri doğrultusunda özel bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride üç temel ilke vurgulanmaktaydı. Bunlar Ermenistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü Azerbaycan içerisinde eski DKÖB çerçevesinde en yüksek statü ile özerk yapı oluşturulması,

---

⁴ Akif Abdullah, "Haydar Aliyev Dönemi ve Azerbaycan",

<http://www.sbard.org/pdf/sbard/022/004%20-%2045-56.pdf> Erişim tarihi: (05.05.2017)

bu özerk yapının tüm nüfusunun güvenliğinin garanti altına alınması, şekilde ifade edilmiştir. Lizbon Zirvesi sonrasında AGİT Minsk Grubunda eşbaşkanlık açısından bazı değişiklikler yapılmıştır. Önce Ocak 1997 başlarında Minsk Grubuna Fransa, Rusya bir de ABD’li eşbaşkan atanmıştır. Eşbaşkanlar tarafından şimdiye kadar üç çözüm önerisi (Barış Antlaşması Taslağı) ortaya konmuş, fakat bunlardan birisi Azerbaycan diğer ikisi Ermenistan tarafından kabul edilmediği için uzlaşma sağlanamamıştır. Bu taslaklar sırasıyla “Paket Çözüm”, “Aşamalı Çözüm” ve “Ortak Devlet” şeklinde isimlendirilmektedir. Taslaklar genelde aynı maddeleri içermekle beraber, önemli farklılıklar da taşımaktadırlar. Taslakların her üçünde ekonomik unsurlar ön plana çıkarılarak, bölgenin kalkınması, yaşam standartlarının yükselmesi, bölgeye yabancı yatırımın gelmesi için barışın şart olduğu ifade edilmiştir.⁵

Taslaklar “Azerbaycan ile onun Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi” arasında çıkabilecek sorunların çözümü ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için bir komisyon kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca her üç taslakta Ermenistan silahlı güçlerinin, Azerbaycan topraklarını terk etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bundan başka Azerbaycan güvenlik ve emniyet kuvvetlerinin “Dağlık Karabağ Yönetimi”nin rızası olmadan onun sınırları içerisine giremeyeceği de belirtilmektedir. 17 Temmuz 1997’de ortaya çıkan ilk taslak olan “Paket

---

⁵Günay Kerimova, “Azerbaycan’ın Bağımsızlık Sonrası Kafkasya Politikası: Haydar Aliyev Dönemi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 41-42

Çözüm”, sorunun çözümüne ilişkin tüm önemli noktaları içeren bir antlaşmayı öngörmekte idi. Buna göre iki antlaşma imzalanmalı, bunlardan birisi barışın şartlarını, diğeri ise Dağlık Karabağ’ın statüsünü belirlemeliydi. Burada Karabağ Azerbaycan içerisinde devlet kurumu olarak tanımlanmakta ve onun polis güçleri ile beraber orduya sahip olabileceği de belirtilmekte idi. 2 Aralık 1997’de sunulan “Aşamalı Çözüm” paketi ise öncelikle barışın tam olarak sağlanmasından sonra mültecilerin geriye dönme şartlarının hazırlanması ve bölgede kurulacak özel yapının statüsünün belirlenmesi gerektiğini daha sonra Laçın, Şuşa ve eski Şaumyan illerinin durumuyla ilgili görüşmelerin yapılmasını öngörmekte idi. 7 Kasım 1998’de sunulan ve “Ortak Devlet” olarak isimlendirilen son taslak, “Dağlık Karabağ Cumhuriyeti”nin kurulmasını ve bu cumhuriyetin Azerbaycan sınırları içinde, onunla ortak bir devlet oluşturmasını öngörmekteydi. Bu taslakta önceki tasarıldakine ek olarak, Dağlık Karabağ’ın resmi dili Ermenice olarak gösterilmekte, isterse kendi parasını basabileceği hususuna da yer verilmekte idi. İlk iki tasarı Ermenistan tarafından üçüncü tasarı ise Azerbaycan tarafından kabul edilmediği için uygulanmamıştır.⁶

Fransa ve ABD ateşkes sonrasında barış için girişimlerini en yoğun sürdüren devlet olmuştur. Hatta 1997 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Chirac’ın girişimleri neredeyse barışın sağlanmasıyla sonuçlanacaktı. Fakat Ermenistan’da L. Ter. Petrosyan’ın devrilerek yerine R. Koçaryan’ın Ermenistan cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından bu sürecin bir çıkmaza girdiği bilinmektedir. İki cumhurbaşkanını kendi

---

⁶ Seçil Öraz Beşikç, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler”, http://tdid.ege.edu.tr/files/21-tdid-16-2-Secil_Oraz_Besikci.pdf Erişim tarihi: (08.05.2017)

aralarında görüşmeye teşvik etmek suretiyle barış sürecinde önemli bir rolü de ABD'nin oynadığını belirtmek gerekir.

1998'deki BM zirvesi sırasında bir araya gelen iki lider, Leman gölü yakınlarındaki "Le Grand Saugy" şatosunda yaklaşık 2,5 saat süren görüşme gerçekleştirmiştir. Aliyev ile Koçaryan arasındaki bir sonraki önemli görüşme 18 Kasım 1999'da AGİT'in İstanbul zirvesi sırasında ABD Başkanı Clinton'un arabuluculuğuyla gerçekleşmiştir. Bu görüşmede de ciddi bir sonuç elde edilememiştir. Çeşitli vesilelerle arabuluculuğunu sürdüren ABD'nin bu konudaki en önemli adımı Nisan 2001 başlarında gerçekleştirilen Key-West görüşmeleri olmuştur. 3-7 Nisan 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen bu toplantı bazı özellikleri nedeniyle Karabağ sorununu çözüme kavuşturma çabaları açısından bir ilki oluşturmuştur. Görüşmeler öncesinde ABD'nin yayınladığı resmi "Karabağ sorununun geçmişiine dair" raporda ilk defa, Ermenistan ordusunun Azerbaycan topraklarını işgal altında bulundurduğuna ilişkin ifadeler yer verilmiştir. ABD Dış İşleri Bakanı C. Powell'in arabuluculuğuyla gerçekleştirilen görüşmelere Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanı, AGİT Minsk Grubunun her üç eşbaşkanı ve çok sayıda uzman katılmıştır. Görüşme sonrasında, genelde olumlu açıklamalar yapılsa da, kesin bir çözüme ulaşılmadığı ifade edilmiştir. Görüşmelerden sonra eşbaşkanların, 15 Haziran 2001'de Cenevre görüşmesinin gerçekleştireceği açıklansa da, Cenevre görüşmesi gerçekleştirilmemiştir.

Taraflar buna neden olarak, konuyla ilgili olarak herhangi bir ilerleme sağlanmadığını, bu nedenle görüşme gerçekleştirmenin

anlamsız olacağını göstermişlerdir. Yukarıda sorunun genel tarihçesini ve çözüm girişimlerini belirttik.⁷

Bununla beraber sorun Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Birliği (AB), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) gibi kuruluşlarda da ele alınmıştır. Soruna ilişkin ilk açıklamasını 5 Şubat 1991'de yapan AK Parlamenter Asamblesi, Azerbaycan'ı ve Ermenistan'ı sorunun çözümü için gerekli çabayı sarf etmeye davet etmiştir. Sonrasında AK Bakanlar Kurulu defalarca soruna ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca Azerbaycan'ın ve Ermenistan'ın 25 Ocak 2001'de AK'ne üye olmalarından sonra AK'nin soruna ilişkin girişimleri daha da yoğunlaşmıştır. Azerbaycan'ı şimdiye kadar bu sorun konusunda en çok destekleyen kuruluş 8 Aralık 1991'de üye olduğu İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) olmuştur. Haziran 1992'de İstanbul'da gerçekleştirilen İKÖ Dış İşleri Bakanları 5 Olağanüstü Toplantısında Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırıları ve Azerbaycan topraklarını işgali kınanmış ve BM'nin konuya ilişkin acil kararlar alması istenmiştir. Her ne kadar dünyanın büyük devletleri bölgesel güvenlik ve istikrarın korunmasının gerektiğini vurgulasalar da, Ermenistan'ın bölgesel istikrar ve güvenliği ciddi şekilde tehdit eden politikalarını görmezden gelmektedirler.

1997 başlarında Rusya'dan Ermenistan'a yasal olmayan yollarla değeri bir milyar ABD dolarından fazla olan modern silahların verildiği hususu ortaya çıktığında, bu silahların 1993 yılından itibaren, yani Ermenistan'la Azerbaycan arasında süre giden savaşın en şiddetli döneminde teslim edilmeye başlanmış olduğu ve sonuçta Ermeni işgal

---

⁷Bahadır Kerimov, a.g.t. s. 28

güçleri tarafından toprakların zapt edilmesinde büyük rol oynadığı anlaşıldı.

H. Aliyev iktidarının son yıllarında sorunun çözümü için pratiğe dönük adımlar söz konusu olmamıştır. Azerbaycan ve Ermenistan cumhurbaşkanları arasında görüşmeler serisi sürse de, bir sonuca ulaşılamamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı H. Aliyev bu süreçte birkaç defa görüşmelerin bu şekilde sonuçsuz olarak devam ettirilmesi halinde Azerbaycan'ın topraklarını Ermenistan işgalinden kurtarmak için askeri yola da başvurabileceğini ifade etmiştir. Özellikle Ermenistan'da ve Azerbaycan'da 2003'te devlet başkanlığı seçimi yapılacak olması nedeniyle taraflar 2002 sonu ve 2003 yılı boyunca soruna ilişkin görüşmeleri askıya alma konusunda uzlaşmışlar ve uzlaşmaya uyulmuştur.⁸

1.3. Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası

1.3.1. Bakü-Ceyhan Boru Hattı ve Bölgesel Yansımaları

Azerbaycan çeşitli uygarlıkların kesişme mekanı, farklı dinlerin, milletlerin ve kültürlerin birlikte yaşadığı bir coğrafyadır. Çağdaş tarihsel aşamada enerji kaynaklarının önemini dikkate alırsak, büyük devletlerin Azerbaycan'a olan ilgilerini tam olarak tasavvur edebiliriz. Bilindiği gibi, enerji politikası yirminci yüzyılın ikinci yarısından dünya siyasetinin temel önceliklerinden biri olarak uluslararası siyasette önemli

---

⁸Günay Kerimova, a.g.t. ss. 53-55

bir konu olarak yerini almıştır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın zengin petrol ve gaz rezervlerine sahip olması dolayısıyla büyük devletlerin dikkatinin buraya odaklanması doğal bir sonuç idi. Fakat onların bir büyük hatası vardı-onlar bu zenginlikten yararlanmak için onun sahibi olan Azerbaycan'ın bağımsızlığını, serbest karar vermesi, kiminle isterse, onunla işbirliği yapmak hakkını tanımak istemiyorlardı. Anlaşılan, tarihte yaşanan bazı olaylar da onlarda belli tasavvur oluşturmuştu. Çünkü 300 yıl önce Azerbaycan parçalandıktan sonra, yabancı insanlar burada faaliyet göstermek için Bakü'yü dikkate almıyorlardı. Ne Nobel kardeşleri, ne de onlardan sonra gelenler, petrol çıkarmak iznini Azerbaycan hükümetinden almamışlardır. Bununla da, böyle bir izlenim ortaya çıka bilirdi ki, kim başarıyorsa, bu ülkenin kaynaklarını kullana bilir, rıza almaya lüzum yoktur.⁹

Jeopolitik düzlemde cereyan eden süreçlerin genel yönü ise burada durumu daha da zorlaştırıyordu. Meselenin kaydettiği gibi, "jeopolitik, yerçekimi merkezinin Batı'dan Doğu'ya meyillenmesi" süreci ile ilgilidir. Mehdiyev'in ifade ettiğine göre Adolf Hitler'in doğum gününde, kendisine dünyanın haritası olan pastanın hangi bölümünden pay istediğini sorulunca, Azerbaycan'ı göstermesi ilginç bir jeopolitik tanımdır. Azerbaycanın, Güney Kafkasya'da belirleyici jeopolitik oyuncu olarak ortaya çıkması hem jeopolitik öneminden hem de doğal kaynaklarının zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan hem de Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan "jeopolitik pencere" olarak tanımlanabilir. Güney Kafkasya'nın başka bir ülkesinin coğrafı,

---

⁹Sedat Çal, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi Kapsamındaki Anlaşmaların Hukuki Yönden Değerlendirilmesi", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/936/11660.pdf> Erişim tarihi: (10.05.2017)

jeolojik ve jeopolitik karakteristiklerine göre bu işlevi yerine getirmesini pek imkanı gözükmemektedir. Bütün bunlar göstermektedir ki, küresel düzeyde giden jeopolitik süreçlerin genel mantığı, eski Sovyet mekanının jeopolitik özellikleri, Güney Kafkasya'da oluşmuş genel durum ve Azerbaycan'ın kendi iç siyasi ortamının çelişkileri sistem halinde ülkenin stratejik tercihini hayli zorlaştırmaktadır. Bu tür hiyerarşik çıkarlar sistemini dikkate almadan genel gelişim stratejisi ve onun bir parçası olan dış politika rotası seçilebilir olması mümkün gözükmemektedir. Haydar Aliyev bu karmaşık durumda dış politikanın önünde duran görevleri ve öncelikleri net belirledi. 1990'lı yılların ortalarında dış politikanın iki temel amacından biri Azerbaycan'a egemen devlet gibi güvenceler almaktan ibaret olduğu idi.

1993-1995 yıllarında Azerbaycan'da yaşanan siyasi olaylara bir göz attığımızda, bu görevin ne kadar zor olduğunu anlaşılabilir . O zaman içeride yasadışı askeri gruplar, dışarıdan aldıkları destek sayesinde Azerbaycan'ın bağımsızlığına ve egemenliğine ciddi hasarlar vurmaya yolunu seçtiler. Birbiri ardına darbe girişimleri oldu. Bu olayların arkasında Azerbaycan'ın "Yüzyılın anlaşması"nı imzalaması ve Bakü-Tiflis - Ceyhan petrol boru hattının çekilmesine karar vermesinin durduğu şimdi herkesin malumudur. Bu dönem Azerbaycan'ın egemenliği ve bağımsızlığının temininin en kritik aşaması olarak görülebilir. Ülke uluslararası alandan egemenliğine ve bağımsızlığına teminat alabildi ve iki yönde stratejik konum elde etti.

1.Birincisi, Batı stratejik işbirliğine hazır olduğuna dünyayı inandırdı.

2. İkincisi, bu stratejik işbirliğinin imkanlarından yararlanarak kendi ekonomisinin gelecek gelişimini sağlamak imkanı kazandı.¹⁰

1.3.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Antlaşmasının İmzalanması

Daha “Asrın Antlaşması” imzalanmadan, 9 Mart 1993’te SOCAR ve TPAO Azerbaycan petrolünün Bakü-Ceyhan boru hattıyla taşınması konusunda bir antlaşma imzalamıştır. Ama bu hattın ana ihraç petrol boru hattı olması uzun süre bölgede nüfuz alanı uğrunda diplomatik savaşın konusunu oluşturmuştur. Bölgede çıkarı olan devletlerin her biri kendine daha uygun boru hattı güzergâhını öne sürmüş, fakat Bakü-Ceyhan projesinin gerçekleşme şansı her zaman için daha yüksek olmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı H. Aliyev de defalarca Azerbaycan petrolünün Türkiye üzerinden dünya pazarlarına çıkarılması isteğini dile getirmiştir. Azerbaycan Petrollerinin hangi hatla uluslararası piyasalara ulaştırılacağı konusunda tartışmalar uzun süre devam etmiştir.

Konuya ilişkin önemli gelişmeler 1999 yılının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Özellikle Azerbaycan Cumhurbaşkanı H. Aliyev’in kararlı tutumu ve BP Amoco ortaklığının konuya ilişkin çekincelerini kaldırmasıyla Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına ilişkin olarak ilgili şirket ve devlet temsilcileri arasında görüşmeler başlamıştır. Kasım 1999’da AGİT İstanbul Zirvesi’nde Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına ilişkin hızlı gelişmeler süreci başlamıştır. İlk olarak zirve sırasında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan devlet başkanları 1999 yılında Azerbaycan

---

¹⁰ Nergiz Meherremova, “Azerbaycan’ın Enerji Politikasının Uluslararası İlişkilerindeki Konumuna Etkisi” (Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi) Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü, 2015 s.57

petrolünün Ceyhan'a akıtılmasını öngören bir niyet antlaşması imzalamıştır. Nisan 2000'de de Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan, ABD devlet yetkilileri ve BP ile AMOCO yetkilileri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda, üç ülke meclisi tarafından onaylanmak üzere, Bakü – Ceyhan'ın inşasına başlanmasına ilişkin ortak metin hazırlanmıştır. Bu metin Mayıs 2000'de Azerbaycan ve Gürcistan Parlamentoları tarafından onaylanmıştır.¹¹

Yapılan çalışmalar sonrasında 1 Ağustos 2002'de Londra'da hattın yapımı ve çalıştırılmasını üstlenmek üzere "BTC Co" şirketi kurulmuş ve 18 Eylül 2002 tarihinde Bakü'de Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı'nın temeli atılmıştır. Temel atma törenine Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in yanı sıra Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevarnadze, ABD Enerji Bakanı Spencer Abraham ve diğer devletlerin yetkilileri de katılmıştır. Tören sırasında uzun bir konuşma yapan H. Aliyev, Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın gerçekleşmesini "Azerbaycan'ın on yıllık petrol stratejisinin sonucu" olarak değerlendirmiştir. H. Aliyev ABD'nin manevi desteği olmadan gerçekleşmesi olanaksız olan bu projenin Güney Kafkasya'ya istikrar ve güvenlik getireceğini, aynı zamanda Azerbaycan'ı, Gürcistan'ı ve Türkiye'yi birbirlerine daha sıkı bağlarla bağlayacağını da vurgulamıştır. Temel atma törenini izleyen günlerde Bakü-TiflisCeyhan boru hattının yapımına ilişkin çalışmalar Azerbaycan'da, Gürcistan'da ve Türkiye'de ayrı-ayrı olarak başlamış ve hızla sürdürülmüştür. İlk olarak 20 Eylül 2002'de Ankara'da projenin

---

¹¹ Toğrul İsmayıl, "Azerbaycanın Enerji Politikası Ve Türkiye",

http://www.academia.edu/5163753/Azerbaycan_%C4%B1n_enerji_stratejisi_ve_T%C3%BCrkiye

Erişim tarihi: (11.05.2017)

Türkiye Kesimi Sözleşmeleri İmza Töreni ve ardından 26 Eylül 2002’de Adana’da Ceyhan Terminali Temel Atma Töreni gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, 23 Mayıs 2003’te Gürcistan’ın Tetri Skaro kentinde hattın Gürcistan kısmının temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Törene Gürcistan Cumhurbaşkanı Şevarnadze ile beraber Azerbaycan, Türkiye ve diğer devletlerin temsilcileri de katılmıştır¹²

1.3.3. Azerbaycanın Enerji Politikalarının Ermenistan İle İlişkilerine Etkisi

Şimdi Ermenistan politikacıları ve diasporası Azerbaycan'ın enerji politikasının Dağlık Karabağ'ı Ermenilerin elinden almakta olduğunu açık diyorlar. Örneğin, Avrupa'nın Ermeni dernekleri forumunun Başkanı Aşot Grigoryan 2012 yılı Mayıs 22 düzenlediği basın toplantısında, bu konuda ki fikirlerini söyledi. O, endişeyle demiştir ki "Maalesef, Azerbaycan'ın petrol faktörü gittikçe daha belirleyici oluyor ve bunun arka planında biz imha olduğumuzu görüyoruz." 1993-1995 yıllarında atılan adımlar, oluşturulan dış politika ve diplomatik yöntemler bugünün başarıları adına yapılıyordu. Enerji faktörünü dış politikanın güncel meselesine çevirmekle Azerbaycan kendisinin güvenliğini bölgesel ve uluslararası güvenlik sistemi ile yoğun alakalandırıyordu. Bu bağlantıyı kurmak Azerbaycan'ın dış politikası için oldukça önemliydi. Çünkü topraklarının bir kısmı işgal edilmiş ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak şansı elde etmesi için bütün devlet

---

¹²İlham Hasanov, a.g.t, ss, 48-52

olarak güvenliğine teminat gerekiyordu. Bu teminatı gerçek olarak bölgesel ve uluslararası güvenlik sisteminde Azerbaycan'ın yeri net olarak tanımlanması hesabına almak mümkündü. Burada somut mekanizma çerçevesinde enerji faktörünü kullanmak önceden düşünülmüş karardı. Çünkü dünyanın bütün gelişmiş ülkelerinin enerjiye büyük ihtiyacı vardı ve onu daha güvenli şekilde taşınması gerekliliği geçen yüzyılın 90'lı yıllarında daha net fark ediliyordu.¹³ Azerbaycan, enerji faktörünü dış politikasının temel öğelerinden birine çevirmekle bölgesel ve küresel düzeyde cereyan eden jeopolitik ve jeoekonomik süreçlerin mahiyetini net değerlendirdiğini ispat etti. Bu nokta şimdi de dış politikada güçlü bir araç olarak kendi pozitif rolünü oynamaktadır. Belirtilen yorumlardan görünüyor ki, Azerbaycan egemenliğini ve güvenliğini sağlamak için dış politika aracı ile bölgesel ve küresel düzeyde uygun siyasi ortam yaratmalı idi. Bu amaç geniş spektrumlu ve çatallı dış politika yürütmeyi karşıya görev gibi koyuyordu. Dış politikanın getirdiği yenilikleri birkaç grupta birleştirmek yerinde olur. Birinci gruba Azerbaycan'ın uluslararası ve bölgesel kuruluşlarda temsil edilmesini, dünyanın tüm devletleri ile eşit ve karşılıklı yararlı işbirliği ilişkileri oluşturmasını, devletlerle ortaklık ve müttefiklik ilişkileri kurmasını koyabiliriz. İkinci gruba ülkenin serbest piyasa ekonomisi yoluyla ilerlemesi için uygun uluslararası ortamın oluşturulmasını, Azerbaycan'ın tüm uluslararası kuruluşlarda, özellikle ekonomik odaklı kurumlarda etkin katılımının sağlanmasını, halkın çıkarlarına tabi

---

¹³Günay Kerimova,a.g.t, ss. 10-12

edilmiş dış ekonomik siyaset yürütülmesini, ülke ekonomisinin dünya ekonomik sistemine entegrasyonunun sağlanmasını dahil edebiliriz. Nihayet, üçüncü gruba nüfusun temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik uluslararası normların uygulanmasına ortam oluşturulması, bölgede iyi komşuluk ilişkilerine öncelik verilmesi, Azerbaycan'a karşı olan dış baskıları önleyen uluslararası himayenin ve dış ülkelerle geniş bilgi alışverişinin mekanizmalarını şekillendirmek dahil edilebilir. Görüldüğü gibi, 1993 yılının ikinci yarısından Azerbaycan sistemli bir dış politika rotası çizmiştir. Onun bünyesinde küresel jeopolitik ortamın nabzını tutan, uluslararası ilişkiler sisteminde devlet için yararlı ortam oluşturan, ülkenin tüm bölgelerde bulunan devletlerle işbirliğini sağlayan yönler var. Bununla birlikte, bu doğrultuda piyasa ekonomisine geçiş karşısında oluşturulan engellerin ortadan kaldırılmasını ve insan haklarına uyulmasını sağlayacak öncelikler yer aldı. Bu yönler sistem halinde Azerbaycan'da güçlü bir devlet ve demokratik toplum yapılanması sürecini başarıyla tamamlamak için gereken iç ve dış ortamı yaratmalı idi. Bu görevlerin ötesinde ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun adil çözümünün dış politikanın başlıca görevi olması kararlılıkla sergilenmektedir.

Bu çatışma durdurulamazsa, ülkenin önündeki görevlerin tam çözüm garantisi yoktur. Aslında, bu sorunun çözülmesi mümkün olmadan Azerbaycan'ın güçlü bağımsız devlet olarak tarihe geçmesi mümkün değil. Çünkü toprak bütünlüğü sağlanmayan ülkenin sürekli ve güvenli gelişimi oldukça zordur ve o, dış arenada hökmünü ve sözünü geçirmekte zorlanır. Çatışma kaldıkça devletin güvenliğine tehditler de

kalıyor. Bunlara göre, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması her üç grubun her bir paragrafında kendi ifadesini bulur. Genel olarak, dış politika doğrultusu bu sorunu yansıtır. Bugün Azerbaycan'ın dış politika alanında ciddi başarıları ortadadır. Geçen süre içinde dış politika güçlü devletin kurulması işinde üzerine düşenleri yerine getirmiştir. Dünyada jeopolitik durum hızla değiştiğinden dış politikada yenileşmeler oluşur. Artık belirtildiği gibi, XXI yüzyılın başlangıcı risklerin ve krizlerin oluşması ihtimalinin artması ile karakterizedir. Genellikle, tarihe baktığımızda, geçen yüzyılların başları böyle gerilimlerle gözlenmiş ve savaşlar olmuştur. Buna uygun olarak, mümkün tehlike ve riskleri dikkate alan esnek dış politika stratejisini daha da geliştirmek ihtiyacı doğar.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev meselenin bu yönüne daima ciddi odaklanmış ve ülkenin bu dönemlerde uluslararası düzeyde elde ettiği büyük başarıları esnek dış siyasetinin geliştiğini doğruluyor. Böylece, sistemli bir şekilde gerçekleştirilen olaylar sonucunda Azerbaycan'ın dış politikasında yükseliş başladı. Kısa sürede Haydar Aliyev bu sürecin dönmezliyini sağladı. Sonuçta, Azerbaycan'ın dış politikası XXI yüzyıla küresel çapta yaşanan jeopolitik gelişmelere, bölgesel duruma ve dünyanın enerji güvenliği sisteminin kurulması dinamiğine esnek tepki veren sistem olarak dahil oldu. Bu sistem sürekli kendini yeniler ve meydana çıkan beklenmedik durumlarda yapıcı tepki veriyor. Azerbaycan'ın dış politikası modern dönem için karakteristik olan risk ve krizleri dikkate alan mekanizmaları şekillendiriyor. Bu

mekanizmalar bunalımlı durumlarda çeşitli seçeneklerden ülkenin çıkarlarına cevap veren daha verimli olanı seçmek için iyi bir vasıtaadır.¹⁴

1.4. Haydar Aliyev'in Dünya İle Kapsamlı Denge Siyaseti

Azərbaycan'da durum 15 Haziran 1993'de Haydar Aliyev'in Nahçıvan'dan Bakü'ye davet edilmesi ile Azərbaycan için yeni bir dönem başladı. Cumhurbaşkanı Aliyev'in savaştan ziyade diplomatik yöntemleri tercih etmesi 20 Azərbaycan'ı bir badireden korumuştur. Bu politikalarının neticesinde, iç politik dengeler iyi yönetilerek toplum içinde husumetin derinleşmesi önlenmiş oldu. İçte güçlü bir devlet yapılanmasını gerçekleştiren Aliyev, böylelikle dış düşmanlarca olası bu zaafiyetten yararlanarak ülkenin zayıflatılmasını önlemiştir. Bu hem kendisinden sonra gelen iktidarlara örnek olduğu gibi, hem de böylece bir diplomasi geleneğinin ve kültürünün Azərbaycan bürokrasisinde oluşması sağlanmıştır. Aliyev'in uyguladığı dış denge siyaseti ve iç yapının inşası konusunda yaptığı kurumsal yenilikler, ülkede yeni bir kurumsal oluşumun temel dinamiklerini oluşturmuştur. Bu ülkenin jeopolitik ve tarihsel bağıntılarını yeniden kurgulamasını anlamına geliyordu.. Onun iktidarı döneminde Soğuk Savaşın sona ermesiyle küresel düzeyde jeopolitik ortam, Batı'nın yararına doğru evrildiği ciddi bir biçimde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Batıyla ilişkilerin ciddi şekilde kurgulanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aliyev Rusya ile ilişkilerin

---

¹⁴Bahadır Kerimov, a.g.t. ss. 56-58

çok dengeli bir şekilde hasmane değil de diplomasiye açık şekilde tarihi bağ dikkate alınarak ele alınmıştır.¹⁵

1.4.1.Azerbaycanın Türkiye ile İlişkileri

Aliyev, Türkiye'yi bölgede Azerbaycan'ın stratejik ortağı olarak kurgulamıştır. İlişkileri şartlandıran faktörlere bakarsak şunları görebiliriz. Azerbaycan ile Türkiye arasında ilişkilerin büyük tarihi var. Ortak kök, dil, din birliği, benzer kültür, örf ve adetler bu ilişkileri şartlandıran faktörler arasında bulunuyor. Türkiye ve Azerbaycan kendi tarihlerinin en karmaşık dönemlerinde birbirlerine destek olduklarını göstermiştir. 1918 yılında Nuri Paşa komutasında olan Türk Kafkas İslam Ordusu'nun uzun mücadeleler ve savaşlar neticesinde Bakü'yü kurtarması Azerbaycan için önemli bir dönüm noktası idi. Hatta Azerbaycan Sovyetler Birliği'nin bünyesindeyken bile iki cumhuriyet arasında resmi ilişkiler mevcut olmuştur.

1967 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel'in ve 1969 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunayın Bakü'ye seferleri bu ilişkilerin karakterinin 21 belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Türkiye sadece Azerbaycan'ın, aynı zamanda bütün Kafkasya'nın kaderinde önemli rol oynayan üç ana bölge devletinden (Rusya ve İran'la birlikte) biridir. Eski zamanlardan bu ülke kendisinin Kafkasya politikasına çok ciddi önem vermiş ve bölgede mevcut olan olaylara etkin müdahalesi ile seçilmiştir. Türkiye'nin

---

¹⁵“Haydar Aliyev Döneminde Önemli Ülkelerle İkili İlişkiler”,

<http://ekoavratsya.net/duyuru.aspx?did=39&Pid=10&Lang=TR> Erişim tarihi: (15.05.2017)

Kafkasya'da konumunu esasen Azerbaycan'ın ve Azerbaycanla sıkı ilişkiler kurmaya ihtiyacı olan Gürcistan'ın hesabına sağlanır. Azerbaycanla neredeyse doğrudan kara bağlantısı olmayan (izole edilmiş Nahçıvanla ilişki hariç) Türkiye sadece Gürcistan, Rusya ve İran aracılığıyla Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya dahil olmak, onlarla kapsamlı bütünleşmeye girmek yeteneğine sahiptir. Azerbaycan Türkiye için Kafkasya'da olduğu gibi, hem de Orta Asya ve Hazar bölgesinde diğer devletlerle, özellikle Türkçe konuşan devletlerle ilişki için önemli bir araç niteliğindedir.¹⁶

Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin gelişmesi her iki taraf için ilginçtir. Türkiye Azerbaycan için uluslararası müttefik rolünü oynuyorsa, Azerbaycan'ın da güçlü devlet olması Türkiye'nin dünya politikasında gücünün ve rolünün artırması demektir. Bu yüzden bu iki devletin ilişkilerinin uluslararası hukuk normlarından kaynaklanan ilkeler temelinde inkişafı zorunludur. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi ise bizim kederimizdir" ve Haydar Aliyev'in "Biz bir millet, iki devletiz" sözleri hem Türkiye'de, hem de Azerbaycan'da iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihini, bugününü kendinde net ifade eden en mükemmel formül gibi kabul edilmektedir. Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra 9 Kasım 1991 yılında onu tanıyan ilk devlet Türkiye oldu. 14 Ocak 1992-de Azerbaycan-Türkiye diplomatik ilişkileri oluşturuldu. O zamandan bugüne kadar Türkiye'nin Azerbaycan'da, 1992 yılının ağustosundan ise

---

¹⁶Elnur Hasan, "Türkiye Azerbaycan İlişkileri", <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/M%C4%B0KA%C4%B0L-Elnur-Hasan-T%C3%9CRK%C4%B0YE-AZERBAYCAN-%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0.pdf> Erişim tarihi: (15.05.2017)

Azerbaycan'ın Türkiye'de diplomatik misyonu işine başlamıştır.¹⁷ Diplomatik ilişkilerin kurulması iki ülke arasında karşılıklı ilişkilerin gelişiminde geniş imkanlar açtı.¹⁸

Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azerbaycan'a 1-3 Mayıs 1992 tarihli ziyareti ve ziyaret sırasında imzalanan “Ortak Açıklama” karşılıklı ilişkilerin temel ilkelerini ve gelişme imkanlarını belli etti. Her iki devlet karşılıklı işbirliği prensiplerini temel alarak seri adımlar atmaya başladı. Türkiye bağımsız devlet yapılanması yoluna kadem koymuş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çabalarını destekleyerek, kapsamlı ilişkilerin gelişmesine geniş yardım gösteriyordu. 22 Azerbaycan'ın uluslararası alemle entegrasyonunda, bölgesel güvenliğin korunmasında ve genellikle, ülkenin siyasi, ekonomik ve bilimsel-kültürel çıkarlarının gerçekleşmesinde Türkiye ile kapsamlı bir işbirliğinin genişlemesine özel önem veren Haydar Aliyev 1993 yılında yeniden iktidara döndükten sonra bu yönde siyasi rotanın yükselen hat üzerinde gelişmesini sağladı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Azerbaycan halkına başvurusunda bu fikirleri ifade etti: "1993 yazından başlayarak, Türkiye'ye ilişkin de dış politika rotasında ciddi değişiklikler yapıldı ve Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde niteliksel yeni bir aşama başladı. Bugün Türkiye, Azerbaycan'ın en güvenilir siyasi müttefiki, ekonomik taraftaşıdır. İki kardeş devletin başkanlarının karşılıklı resmi ziyaretleri sırasında kapsamlı taraftaşılığı kapsayan bazı önemli belgeler imzalandı Azerbaycan-Türkiye ilişkileri iki kardeş halkın çıkarlarına hizmet

---

¹⁷ Tolga Gürler, “Azerbaycan-Türkiye İlişkileri (1991-2003)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2015 s.8-13

¹⁸ Cavid Veliyev, Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklık, Berikan yayınevi, Ankara , 2012 , s.20

etmekle birlikte, dünyada ve bölgede barışın ve huzurun sağlanması işine de katkıda bulunuyor”.¹⁹

Haydar Aliyev'in Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak Türkiye'ye üç resmi, iki gayri resmi, on beş iş gezisi yapması milli liderin dış politika rotasında Türkiye'ye verdiği önemin ve ülkeler arasındaki stratejik birlikteliğin çok farklı olduğunun göstergesidir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Türkiye'ye 8-11 Şubat 1994 yılında olan ilk resmi ziyareti ikili ilişkilerin gelişmesine yeni bir ivme verdi. Sefer döneminde Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Parlamento Başkanı ile görüşen Haydar Aliyev TBMM'de konuşma yaparak iki ülkenin ilişkileri ve bu ilişkilerin genişlemesi için Azerbaycan tarafının düşünceleri hakkında bilgi verdi. Ziyaret çerçevesinde iki ülke arasında işbirliği ve karşılıklı yardım konusunda protokol, bilimsel, teknik, kültürel ve ekonomik alanlarda işbirliği anlaşması, dostluk ve kapsamlı işbirliğinin geliştirilmesi konusunda anlaşma, siyasi istişareler konusunda anlaşma, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması ve diğer önemli belgeler imzalandı.²⁰

1.4.2. Azerbaycanın İran İle İlişkileri

İrânın ülkenin komşusu ve ortak tarihe sahip bir toplum olduğu için dış politikada ciddi olarak dikkate alınması gereken bölgesel bir güç olduğu dikkate alınmıştır. Dolayısıyla Aliyev, İran'la işbirliği yapmayı tercih etmiştir. İran dünya gündeminde son dönemlerde daha çok nükleer

---

¹⁹Gamze Güngörmüş Kona, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”

http://cesran.org/Dosyalar/MAKALELER/GAMZE_GUNGORMUS_KONA_Turkiye_Azerbaycan_Ilişkileri.pdf Erişim tarihi: (15.05.2017)

²⁰Cemal Celil Karaman, “Bağımsızlık Sonrası Türkiye-Azerbaycan İlişkileri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s 58

programı etrafında oluşmuş askeri müdahale senaryoları ile kalmıştır. İkili arasındaki zor atmosferde Azerbaycan- İran ilişkilerine objektif bakış ve bilimsel analiz yeterince zordur. Azerbaycan-İran ilişkileri bu iki ülkenin sadece dış politikası açısından değil, hayati çıkarları, gelecekleri ve hatta mevcudiyetleri açısından büyük önem taşıyan bir konudur. Bu iki komşu ülkenin buldukları coğrafya, sahip oldukları özellikler, doğal kaynakları, diğer komşuları, küresel rekabetin bölgeye yansımaları, bu iki ülkenin iç ve dış politikasının özellikleri, bölgedeki diğer güçlerin bu ülkelerle ilgili hedefleri ve politikaları Azerbaycan-İran ilişkilerinin önemini artırıyor. İki ülkenin üçüncü ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişkileri, hatta kendi iç politikalarıyla ilgili adımları, ideolojik çizgileri ve yetkililerinin (aynı zamanda sivil yetkililerin) açıklamaları Azerbaycan-İran ilişkilerine doğrudan ve kalıcı olarak etkiliyor.²¹

İran için Güney Kafkasya'nın önemini şertlendiren temel faktörler Azerbaycanla bağlıdır. Bu faktörler içerisinde İran'ın Güney Kafkasya'yı risk ve fırsatlar mekanı olarak görmesi özel dikkat çekmektedir. Bunların dışında Azerbaycan açısından İran daha çok bu özelliklerle ön plana çıkmıştır:

1.Çeşitli nedenlerle (genellikle Kafkasya'yı, bu çerçevede Azerbaycan'ı "tarihi İran" ın bir parçası olarak görenler, ya da Alevi coğrafyasında üstünlük arayışı içerisinde olmanın önemini ön plana çıkaran güçlerin etkinliği nedeniyle) genişleme için alan arayan bir devlet;

---

²¹ "İran'ın Azerbaycan Meselesi", <http://www.poyrazgurson.com/wp-content/uploads/2014/01/iran-azerbaycan.pdf> Erişim tarihi: (18.05.2017)

2. Azerbaycan'ın bağımsızlığını, hatta varlığını bile kendisi için tehlike kaynağı olarak gören, bu nedenle de Azerbaycan'a karşı her türlü siyaset uygulamaya çalışması mümkün olan bir komşu; 3. Azerbaycan değerlerini (Azerbaycan tarihinin en şanlı dönemlerini, kültürünü, edebiyatını, sanatını ve s.) sahiplenmeye çalışan bir ülke;

4. Resmi sınırları içinde bulundurduğu Azerbaycan coğrafyası, nüfusu vb. nedeniyle sürekli cazibe merkezi;

5. Diğer yandan İran'ın "Azerbaycan" konusundaki sorunu sadece bağımsız Azerbaycan devleti, ya da Azerbaycan adı nedeniyle değil, Azerbaycan'ın varlığına yönelik sorunun kökü de bu ülkede. Azerbaycan Türklerinin aslında Farsça kökenli "Azeri" adlı topluluk oldukları, ancak sonradan Türkler tarafından asimile edildikleri iddiası Azerbaycan Türk varlığını yok saydığı için de bir tehdit gibi görünüyor;

6. İran Azerbaycan için hayati stratejik öneme sahip konularında (Karabağ sorunu, enerji politikası, Hazar'ın statüsü vb.) istenmeyen, ya da tam tersi bir tutum sergileyen bir ülkedir.

7. Dış politikasında terörden araç olarak yararlanması, rejim ihraç etmeye çalışması, bölgesel ve küresel siyaset açısından daima gerilim kaynağı olması da bu ülkeyi Azerbaycan için büyük tehlike kaynağı, ama aynı zamanda dış politikasında belirli fırsatlar de yaratan bir devlet olarak nitelendiriyor. Modern anlamda Azerbaycan-İran ilişkilerinden daha çok 1991'den sonraki aşama için bahsetmek mümkündür. Önceki dönemlerdeki ilişkilerin de ikili ilişkiler bakımından özel yeri olsa ve 20. yüzyılın başlarındaki ve ortalarındaki belli aşamalardan konuşmak mümkün olsa da, şimdiki Azerbaycan ve İran devletlerinin oluşumu ile ilgili bazı hususlar 1991 yılından sonraki dönemin tahliline daha rahatlık

sağlar. İki ülke arasında daha çok gerginlikler varlık sorunu, Karabağ, Hazar'ın statüsü konuları ile ilgili olarak yaşanmıştır.²² Sadece İran'da kullanılan "Kuzey İran" ve Kuzey Azerbaycan'da kullanılan "Güney Azerbaycan", ya da "Bütün Azerbaycan" kavramları değil, kimlikler ve değerler tartışma ve gerginlik kaynağı olabiliyor. 1990'ların başlarında İran'ın Karabağ sorunu ile ilgili "tartışmalı" pozisyonundan konuşmak mümkündür. İran bir yandan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamasını, diğer yandan ise savaşın devam etmesini kendisine tehlike olarak görmüştür. Toprak bütünlüğünü sağlayan Azerbaycan'ın cazibe merkezi olarak, savaş ise Azerbaycan Türklerinin milli duygularını kabartan, onları harekete geçiren ve onların rejim ile bağlarını koparan faktör olarak İran'ı rahatsız etmiştir. İran açısından Azerbaycan ile ilişkilerde güvenlik sorunları, özellikle Azerbaycan'ın ABD ve İsrail ile ilişkileri önemli bir yer tutmuştur. İran Azerbaycan'da ABD ve İsrail'in askeri ve istihbarat imkanlarının arttığını iddia ederek ona saldırmaya çalışmıştır. İran bu tür sebepler öne sürerek Azerbaycan'ı sürekli eleştiri ve hatta tehdit etmiştir. İran tehditlerinin merkezine ya Azerbaycan'ın dış ilişkilerini, ya da güya İslama gerekli şekilde dikkat göstermemesini koymuştur. Diğer yandan, İran kendisi ise Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan ilişkilerini günden güne iyileştirmeye devam etmiştir. Burada önemli bir nokta da şudur ki, İran-Ermenistan ilişkilerinin "hoş tarihi" sadece İran'ın iddia ettiği gibi ABD ve İsrail'in Azerbaycan'da "imkanlar kazanmasına" cevap niteliği taşımamış, aksine Azerbaycan'ın ABD ile ilişkilerinin o kadar da iyi olmadığı dönemde ve

---

²² Atay Akdevelioğlu, "İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları", <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Iran-Islam-Cumhuriyetinin-Orta-Asya-ve-Azerbaycan-Politikalari.pdf> Erişim tarihi: (18.05.2017)

İsrail ile hiçbir ilişki kurmadığı zamandan başlamıştı. Aynı zamanda bunu bir daha vurgulamak gerekir ki, Ermenistan'dan farklı olarak ABD ve İsrail İran'ın işgal etmemiş, sadece bu iki ülke ile İran birbirlerine sürekli tehdit etmişler. İran benzer tehdit korkuları ile Azerbaycan'nın üstüne de gelmeye çalışıyor. Diğer yandan, Azerbaycan dış politikası (özellikle, Azerbaycan'ın ABD ve İsrail ile ilişkileri) ve İran'ın rejim ihraç çabaları bir-biriyle bağlantılı bir şekilde gelişmiştir²³

1.4.3. Azerbaycanın Batı İle Olan ilişkileri

"Petrol şahdırsa, Bakü onun tacıdır". Bu fikir Batının Azerbaycan için düşüncelerini açık ve net şekilde açığa vuruyor. Fakat Batı da Azerbaycan için koruyucu, aynı zamanda gelişmek için bir yoldur. Bu taraftan Aliyev stratejik yönelim olarak Batı'ya entegre olmayı esas olarak belirlemiştir. Araştırmalar gösteriyor ki, Batı'nın Azerbaycanla bağlı çıkarı bölgedeki demokrasi ve insan haklarının durumu değil, buradaki enerji taşıyıcılarından elde edeceği gelirlerin miktarı ve Avrupa kıtasının enerji güvenliğini sağlamaktır. Avrupa Birliği ABD gibi devlet çıkarlarını her şeyden üstün tutarak Azerbaycan'daki siyasi rejime yardımcı oluyor. Bu tür yaklaşımlar Azerbaycanın Batı için ne kadar önemli olduğunu bir daha ispat ediyor. 1994 yılının Eylül'ünde Bakü'de imzalanan "Yüzyılın Anlaşması» gerçekten dünya deneyiminde benzeri olmayan bir sözleşmedir. Önce Azerbaycan'ın petrol projelerinde genellikle adı bile çekilmeyen "British Petroleum" şimdi günümüzde

---

²³ Hüseyin Raşit Yılmaz, "Bloklar Arası Gerilimin Yeni Cephesi: Azerbaycan-İran",

<http://www.tepav.org.tr/upload/files/1347545348->

[4.Bloklar_Arasi_Gerilimin_Yeni_Cephesi_Azerbaycan_Iran.pdf](#) Erişim tarihi: (18.05.2017)

Azerbaycan petrolünün istihbaratı, kazı çalışmalarının yapılması ve dış pazarlara çıkarılmasında en önemli operatöre çevrilerek Azerbaycan'ın petrol-gaz sektöründe % 85 ni kendi kontrolü altına aldı. Avrupa Birliği ve ABD, ne pahasına olursa olsun Avrupa için Rusya gazına alternatif olabilecek gaz teminatı elde etmeye çalışıyorlar. Buna göre Batı Azerbaycan'ın düzensiz demokratik güçlerini kendi yararına kurban vermeye bile hazır. Batı Azerbaycan'da demokrasinin tesisi edilmesinde yardımcı rol oynayacaktır. Ancak, son yıllarda Azerbaycanla imzalanan uzun vadeli petrol ve gaz sövdeleşmeleri gösteriyor ki, Batıyı Azerbaycan'ın demokrasisi değil, onun petrolü ve gazı ilgilendiriyor. Bunun da sebebi petrol ve gaz olmadan modern dünyanın olmamasıdır.

24

Genellikle, Azerbaycan ve Hazar bölgesi Batı dünyası için jeopolitik ilgi alanı olmakla karbonhidratları kontrol elde etmek politikasıdır. Petrolden hayli malzeme ve eşyalar hazırlanıyor ki, bunlarsız modern dünya idare edilemez. Azerbaycan'ın Batı Avrupa ülkeleri ile imzaladığı anlaşmalarla üstlendiği yükümlülükler Ermenistanla sadece yakın 5 yılda, hatta 20 yıl boyunca savaş olanağı vermeyecek. - 1994 yılında imzalanan "yüzyılın anlaşması" 30 yıl süreyle, yani 2024 yılına kadar tasarlanmıştır; - 1996 yılında imzalanan "Şah deniz» yatağının işletilmesi 25 yıl süreyle tasarlanmıştır, 2013 yılında bu anlaşmanın süresi daha 5 yıl süreyle, yani 2031 yılından 2036 tarihine kadar uzatıldı; - «Azeri - Çırak - Güneşli» petrol-gaz yataklarının işletilmesi konusunda 1994 yılında imzalanmış («yüzyılın

---

²⁴ «Azerbaycan ABD ilişkilerinin Değerlendirilmesi», <http://atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr> Erişim tarihi: (19.05.2017)

anlaşması») sözleşmelerinin süresinin 2024 yılından sonra uzatılması konusunda Azerbaycan hükümetinin girişimiyle katılımcı şirketlerle halihazırda görüşmeler yapılıyor; - 2013 yılının Aralık ayında Azerbaycan hükümetinin girişimiyle “Şah deniz-2” gaz projesi imzalandı. Bu yatakta istismara verilecek gazın hacmi 31 milyar metreküp belirlenmiştir. Buradan gaz rezervi çeşitli Avrupa ülkelerine çıkartılırsa, bu ülkelerin Rusya gazından bağımlılığının nispeten azalacağı tahmin edilmektedir. ABD yetkilileri anlıyorlar ki, Azerbaycanla yalnız Batı'nın enerji güvenliğini sağlamak mümkün değildir. Öyle ise ABD Azerbaycan'da, genellikle, bölgede neye ulaşmaya can atıyor. ABD sadece karbonhidratı kontrol etmeye değil, ayrıca Rusya'nın aleyhine olarak bölgede etkisini güçlendirmeye çalışıyor. Amaç Rusya'yı Güney Kafkasya'dan ve Orta Asya'dan sıkıştırıp çıkarmaktır. Hazar bölgesine tam kontrol olmadan bu jeopolitik hedefe ulaşmak çok zordur. Hazar bölgesi ve çevre alanlar gelecekte kıtalararası ve milletlerarası Batı-Doğu ve Güney-Kuzey iletişim bölgesine ait olacak. Enerji taşıyıcılarının kaynağı olarak Hazar bölgesinin Fars Körfezi'nin alternatif olmasını dikkate alırsak bu bölgenin ABD için önemini anlamak zor değil. Genellikle, dünyada petrol o kadar da fazla değildir. Halihazırda dünya genelinde petrol yataklarının% 30 ni oluşturan Fars Körfezi ve Hazar bölgesinde 20 yıldan sonra bu kaynakların yarıya ineceği tahmin edilmektedir. Belirtilen nedenlerden gezegenin gelecek petrol rezervleri bu bölgede toplanacaktır. Başta ABD olmak üzere Batılı devletler bunu çok güzel algılıyorlar. Azerbaycan halkı için önemli olan Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan hükümeti “görüşmeler” yolunu tercih

ediyor. “Görüşmeler” ın hiçbir “olumlu” sonuç vermemesi ise «görüşmeler sürecinde» Ermenistan yetkililerinin «uzlaşmaz tutum» tutmaları ile anlatılıyor. Ermenistan'ın bu “uzlaşmaz” pozisyonu artık 20 yıldır devam ediyor. Azerbaycan iktidarı Batı devletlerini Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ikili politikaile yaklaşımda itham ediyor. Ancak Azerbaycan kendisi de konuşmalardan vazgeçmek ve askeri operasyonlara başlamak niyetinden uzaktır. Buna kanıt olarak Azerbaycan'da Batı'nın rızası ile yapılacak uluslararası yarışları da gösterilebilir. Azerbaycan'da 2015 yılında Avrupa Olimpiyat Oyunları, bu yıl Dünya Kupası uluslararası satranç oyunları, 2016 yılında 42. Dünya Satranç oyunları, 2017 yılında ise IV İslam Dayanışma oyunlarının yapılması planlanmıştır. Azerbaycan tüm bu spor tedbirlerinin mali masraflarını üstlendi. Bu, hem de bölgede istikrarın sağlanacağına dair dünya devletlerine ve yabancı yatırımcılara güvence verildiğini gösterir. Aksi takdirde 29 hiçbir yatırımcı kendi sermayesi ile risk ederek savaş durumunda olan ülkeye yatırım yapmazdı. Kısacası, Azerbaycan'ın karbonhidratların kontrolünü elde etmiş Batı Azerbaycan'da «demokrasinin tesisi projesi" nin artık yerine getirilmiş olarak kabul ediyor. Bütün bunlara bakacak olursak Haydar Aliyev Batı yaklaşımının vasıtası ile Azerbaycan'ın bölgedeki diğer devletlere yönelik dış politika rotasını belirledi. Bununla da, dengeli dış politika derin yoruma net hesaplanan siyasi tahminlere göre kuruluyordu. Bu siyasetin merkezinde güçlü Azerbaycan devleti ve demokratik toplum yaratmak duruyordu. Onun temel görevlerinden biri ülkenin bozulmuş toprak bütünlüğünü sağlamaktı. Çünkü toprak bütünlüğü temin edilmeyen devletin tam anlamda sürekli gelişmesi mümkün değildi. Her

an dış güçler çatışmadan yararlanıp, Azerbaycan'a istediklerini kabul ettirmeye girişimler ede bilirler.²⁵

1.4.4.Ermenistan İle Olan İlişkiler

Bunu büyük güçler daha iyi bilirler, bu amaçla da Azerbaycan'ın çabalarına rağmen, geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ortalarından Dağlık Karabağ sorunu donduruldu. Ne BM kararları yerine getirildi, ne de Ermenistan'ı sözde değil, emeline işgalci ilan edip, uygun adımlar atıldı. Aksine, deneyim gösterdi ki, büyük güçler zaman zaman Ermenistan'ın başına mesh çekmek, ona silah satmakla hızla gelişen Azerbaycan için tehlike kaynağının kaldığını gösterdiler. 1993-1995 yıllarında Ermeni birliklerinin Azerbaycan topraklarından çıkarılmasına çalışmak yerine, Bakü'de darbe planları hazırlayıp, ülkeyi yeniden kaosa sürüklemeye gayret gösterdiler. Bu darbelerin senaryoları yurtdışında hazırlanıyordu. Anlaşılan, henüz geçen yüzyılın 50'li yıllarında Friedrich Hayek'in dediği " biz (Avrupalılar) itiraf etmeliyiz ki, çok hatalar yaptık ve davranışımızı değiştirmeliyiz" tavsiyesini dikkate almayanlar az değildir. Bazıları hala gözünde mertegi görmeyip, başkasının gözünde tüy aramak alışkanlığından vazgeçmek istemiyor. Her halde, Azerbaycan'ın zorluklarını kullanıp ona baskı yapıp, sözdinleyen hakimiyeti şekillendirmek işi hiçbir siyasi ahlak normasına sığmıyor. Azerbaycan'ı kapsayan büyük devletlerin, hatta bin kilometrelerce uzakta olanların kendi emelleri vardı. Onlar biliyorlardı ki, Azerbaycanı kontrol

---

²⁵Günay Kerimova, a.g.t. ss. 72-73

etmek bütün Güney Kafkasya'yı kontrol etmek demektir. Bunun nedeni, Hafız Paşayev'in fikri ile ifade edersek, Azerbaycan'ın "G üçlüsü" (Geography, Geology, geopolitics) ülkesi olmasıdır. 30 "3G" modern tarihi ortamda ülkenin coğrafi yerine, jeolojik zenginliğine ve jeopolitik konumuna uygun olarak çok önemli olduğunu belirtiyor. Bu özelliklerine göre Azerbaycan hep büyük devletlerin ilgi merkezinde olmuştur. Bu fikir Haydar Aliyev'in XXI yüzyılın ve üçüncü binyılın gelişimiyle ilgili Azerbaycan halkına yaptığı başvuruda bilimsel-teorik-pratik açıdan net esaslandırılmıştır.²⁶

1.5. Dış politikada Uluslararası Örgütlerle Olan İlişkiler

Dış politikanın esnekliği Azerbaycan'ı geçen süre içinde Güney Kafkasya'nın lider devleti seviyesine yükseltti. Ülkenin dış politikası bölgesel lider stratejisine yöneldiyinden bu pozisyonun daha da güçlenmesine şüphe yoktur. Dış politikada ayrıca yön gibi uluslararası ve bölgesel örgütlerle yoğun ilişkiler kurmak, onlarla işbirliği yapmak iyi bir seçimdir. Bu yönden düşünürsek, o, zaman örgütlerle işbirliği önemli adımlar atmaya yol açmış oluyor. BM, AGİT, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, BDT, İİT, ECO, KEİ, GUAM, NATO ve başka kuruluşlarla kapsamlı ilişkilerin kurulmasına büyük önem verilmektedir. Genel olarak, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal-kültürel ve siyasi hayatta rolünün artması eğilimi güçlendiğinden dış politikada onların yeri ve rolü daha da genişliyor. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) kapsamında yapılan aktif diplomatik ve ideolojik çalışma sayesinde

---

²⁶ "Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri", <http://politikaakademisi.org/tag/azerbaycan-ermenistan-iliskileri/> Erişim tarihi: (19.05.2017)

Hocalı soykırımını birkaç devletin parlamentosunda tartışıldı. Azerbaycan diplomasisi bu adımla 57 ülke ile ilişkilerine yeni olumlu bir hava getirdi.²⁷

Bölgesel ve küresel çapta uluslararası kuruluşlarda aktif diplomatik faaliyet küresel jeopolitik ortamı sistemli şekilde etkilemek imkanı sağlar. Azerbaycan BDT çerçevesinde de aktif faaliyet gösteriyor. Ülkenin bu kuruma dahil olması ve orada aktif çalışma yürütmesi ile Ermenistan'ın birçok planları engellendi. Çünkü Azerbaycan'ın rızası olmadan BDT hiçbir ciddi belge kabul edemez. Ülkenin güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlanması için bunun ne kadar önemli olduğunu anlamak zor değil. Azerbaycan BDT nin birçok belgelerine Ermenistan faktörünü dikkate alarak veto koyabiliyor. Özellikle, güvenlik sisteminin oluşturulması konusunda ülkemizin bağımsız tutum sergilemesi Ermenilerin önyargılı siyasi niyetlerini göz altında tutmayı sağlar. Yürüttüğü esnek siyaset sayesinde Azerbaycan hem BDT'ye dahil olan devletlerle yoğun işbirliği yapıyor, hem de kendisine karşı olabilecek tehlikeli kararları nötralize edebiliyordu. Getirdiğimiz örnekler ister istemez şöyle bir soru doğurur: uluslararası örgütler çerçevesinde dış politika daha çok başarı kazanmaya imkan veriyorsa, ikili ilişkilerin kurulmasının önemi azalmıyor ki? İtiraf edelim ki, küreselleşen dünyada birkaç devletin dahil olduğu kurumla işbirliği daha umut verici görünüyor. Şu anda dış politikanın temel yönleri sırasında ikili ilişkiler önemli konumunu barındırmaktadır. Bu zaman karşılıklı anlayış ilkesi esas alınır. Bu temelde başkaları ile eşit, karşılıklı

---

²⁷ Behruza Nahmetova, “Azerbaycan ve Avrupa Güvenlik Örgütleri”,

<http://akademikperspektif.com/2014/06/29/azerbaycan-ve-avrupa-guvenlik-orgutleri-agit-ve-nato/>

Erişim tarihi: (20.05.2017)

yararlı ilişkiler kurmak mümkün oluyor. Uluslararası güvenlik açısından bu prensip önemlidir. Siyasi güvenliğin sağlanması bu açıdan güncel sorun olarak kabul edilir. Siyasi güvenlik devlet yapılanması konularını bağımsız yerine getirmek için toplumun imkan ve kabiliyetlerini ifade ediyor. Böyle bir ortamda devletin siyasi güvenliği meselesi çok sayıda faktörün dikkate alınmasını gerektirir. Bu açıdan dış politikanın siyasi emniyetle uluslararası güvenliğin uyarlanmasıyla esnek mekanizma gibi aşırı önemi açıkça görülmektedir. Yapılan yorumlarda da bu tarz fikirleri görmek mümkün. Bağımsızlığını yakın geçmişte elde etmiş devletler için bu mesele çift şekilde önemlidir. Yapılan yorumlara bakarak, Azerbaycanın tüm bu koşulları dikkate alarak dış politikanın temel yönlerini üç düzeyde sistelendirdiğini görmek mümkün:

1. Birinci düzey Azerbaycanın coğrafi açıdan komşusu olan büyük devletleri kapsar. Burada somut olarak Rusya, Türkiye ve İran öngörülüyor.

2. İkinci düzey Orta Asya devletleri, Gürcistan ve Ermenistan'la olan ilişkilerden ibarettir.

3. Üçüncü düzey ise Avrupa, ABD ve Uzak Doğu da dahil olmak üzere Asya ve İslam devletleri yönünde yapılan siyasetten ibarettir. Bunların arka planında dünyanın tüm devletleri ile siyasi ilişkiler kurmak hattı enjekte edilir. Dış politikanın önceliklerinin doğru belirlenmesi milli devletçiliğin geliştirilmesinin önemli şartlarından biridir.²⁸

---

²⁸Bahadır Kerimov, a.g.t, s. 71

BÖLÜM II

HAYDAR ALIYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN-GÜRCİSTAN, AZERBAYCAN-ERMENİSTAN SİYASİ İLİŞKİLERİ

2.1. Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri

Tarihi komşu, ayrıca, stratejik işbirlikleri ile de tanınan Azerbaycan ve Gürcistan devletleri her zaman kendi örnek komşuluk ilişkileri ile seçilmişler. Hatta uzun yıllar eski SSCB bünyesinde bulunan bu iki halk her zaman yüksek düzeyde ilişkiler kurup, işbirliği yaptılar. Öte yandan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkelerimiz arasında siyasi, ekonomik ve insani işbirliği alanlarında ciddi ilerleme onaylandı. Dil ve dindeki farklılara rağmen, bu devletler kendi tarihleri boyunca birbirine yakın olmuş, genel düşmana karşı defalarca birleşmek zorunda kalmışlar. Güney Kafkasya'da Kafkas uygarlığının temelini oluşturan bu iki halk kendi topraklarında barışı koruyup saklamaya ve demokrasi yolu ile gelişmeye can 36 atıyorlar. Bununla birlikte, Azerbaycan-Gürcistan işbirliğini etkileyen bir takım olumsuz ve olumlu faktörleri belirtmek mümkündür. Negatif faktörlere arasında aşağıdakıları göstermek mümkün:

1) Ayrım- Kafkasya Çalışmaları Merkezi'nin verilerine göre, Gürcistan'da yarım milyona yakın etnik Azeriler yaşıyor. Fakat devlet organlarında onlar yeterli derecede temsil edilmiyorlar. Örneğin, Ermenilerin ortak yaşadıkları SamsxeCavaxetide bütün yönetim Ermenilerden oluşmaktadır. Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Gardabani ve diğer yerlerde azerbaycanlılar yönetimde çok az derecede temsil edildikleri görülüyor. Bununla birlikte, Gürcistan topraklarında yaşayan

etnik grupların sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi de çeşitlidir. Etnik gruplar arasındaki bu ekonomik eşitsizlik-kolektif şekilde etnik-millî zulüm gibi idrak edilecektir ve sorunun kaynağına dönüşebilir.

2) İçerideki azınlıkların "yurtdışındaki durumu"- Gürcistan'da iç azınlık olan yerli Azeriler Azerbaycan için yabancı azınlık statüsünü taşımaktadır. Azerbaycan dost devlet olarak etnik Azerilerin savunmasına kalkabilir ve yaşadıkları araziye aneksiya edebilir. Belki de düzenli olarak oluşan Gürcistan Azerilerinin haklarının Gürcistan hükümeti (bölgesel ve yerel) tarafından bozulması bölümü de bununla açıklanabilir. Gürcistan'daki Azeri azınlıkların mevcut olan bölücülüğünü dikkate alırsak, iyi gelişen ilişki niteliyindeki hareketlerin aksine, iki devlet arasındaki ilişkilerde belli zorluklar yaratabilir.

3) Eğitim sorunları- Burada öncelikle Azerbaycan okullarının öğretmen kadrosu sorununu belirtmek gerekir. Öğretmenler yaşlı kuşaktan ibarettir. Değişim için gerekli koşullar yoktur. Bu da Azerbaycan okullarında eğitim seviyesinin, eğitimin kalitesinin düşmesine sebep oluyor. Gürcistan'ın eski bilim ve eğitim Bakanı Alexander Lomayanın görüşlerine göre, yapılan reformlar sonucunda Azerbaycan okullarının sayısı 164 den 125 kadar azalmıştır. Kapanan ücra köy okulları vardı ki, bu da durumu daha da zorlaştırdı, çünkü öğrenciler her gün köyden şehre gitmeli ve zor bir şekilde bir şeyleri nasıl ise öğrenmeli idiler.²⁹

Olumlu faktörlere işte şunları göstermek mümkün:

---

²⁹ "Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri", <http://politikaakademisi.org/tag/azerbaycan-gurcistan-iliskileri/>

Erişim tarihi: (20.05.2017)

1) Siyasette petrol kullanılması- Bakü-Supsa, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-TiflisErzurum gibi genel enerji ve ulaşım projelerinde petrolün yeri büyüktür. Burada Azerbaycan halkının milli lideri Haydar Aliyev'in büyük rolünü belirtmek gerekir. Temeli henüz 1994 yılında konulmuş petrol stratejisi ülkenin siyasi ve ekonomik hayatında büyük rol oynadı. Petrol stratejisinin başarıyla uygulanması ile siyasi ve 37 kültürel işbirliğinin genişletilmesi Azerbyacanın ekonomik ve siyasi kursuna güveni artırıyor, hem devletin, hem de Gürcistan'ın uluslararası sahnede konumlarının güçlenmesine neden oluyor.

2) Güney Kafkasya bölgesinin güvenliğini sağlamak amacıyla NATO askeri-siyasi blok çerçevesinde savunma ortak planlanması- Azerbaycan ve Gürcistan NATO "Barış için ortaklık" programının katılımcıları olmak üzere tatbikat geçirmişler.

3) Gürcistan'ın transit-servis fonksiyonu- Gürcistan'da üretim sektörü zayıftır. Bu nedenle Gürcistan'ın siyasi yönetimi ve eliti ülkenin transit-servis sektörünün güçlendirilmesine büyük umut besliyor. E.Şevardnadze defalarca transit-servis işlevinin istenilen ülke için büyük nimet olduğunu kaydetmişti. Azerbaycan Gürcistan ekonomisinde büyük role sahip ülkeler arasında yer alıyor. Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) Gürcistan'da en büyük vergi ödeyicisi olduğu malumdur. SOCAR 2009 yılının Eylülünde Azerbaycanlıların ortak şekilde yaşadıkları Dmaniside, Başkeçidde tamamen güncellenen gaz hattını işletmeye verdi. BDT ülkeleri arasında Gürcistan'ının ticari hacminin en büyük hissesi Azerbaycanla bağlıdır.

4) Toprak bütünlüğünün desteklenmesi-Kendi jeopolitik hassasiyeti yüzünden Gürcistan objektif olarak mevcut devlet sınırlarının

dokunulmazlığı ilkesi temelinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekler.³⁰

2.1.1. Bakü-Supsa Boru Kemerı

1995 yılının Ekim ayında Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi rehber komitesi petrolün Rusya ve Gürcistan ile ihracı için iki yol hakkında karar kabul ettikten sonra petrol boru hatlarının çekimi ile ilgili çalışmalar yoğunlaştı. Her iki ülkenin hükümeti ile görüşmeler paralel şekilde yapıldı. Rusya ile transit belgesinin imzalanmasından bir ay geçmeden, 1996 yılının 8 Martında Azerbaycan Cumhuriyeti ile Gürcistan arasında petrolün Gürcistan üzerinden petrol nakline ilişkin hükümetlerarası anlaşma imzalandı.

Anlaşmanın imzalanması ile Bakü-Supsa petrol boru hattının geçeceği güzergahın fizibilite yönleriyle araştırılması ve projelendirme süreci hızlandı. Boru hattının çıkış gücü yılda yaklaşık 5 milyon ton öngörülüyordu. Sangaçal terminalinden Supsa limanına kadar uzunluğu 926 km olan boru hattının 788 km'lik bölümü kullanıma uygun olarak algılanıyordu. Kalan 138 km mesafede ise yeni petrol borusunun çekilmesi planlanıyordu. Güzergah boyunca 6 pompa istasyonu ve ihraç edilen petrolün kaydı sistemi kurulmalıydı. 1998 yılının Aralık ayında Sangaçal terminalinden vurulan ham petrol 1999 yılı 11 Martta Supsa terminaline ulaştı. Burada petrolün geçenlere şarj ile Bakü-Supsa ihraç boru hattının faaliyete başlaması için son hazırlık çalışmalarına start verildi. 17 Nisan'da Supsada Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna

---

³⁰Kamil Ağacan, "Kaderdaş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri",

<http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/319-336%20kamil.PDF> Erişim tarihi: (20.05.2017)

Cumhurbaşkanlarının yanı sıra ABD Başkanı'nın ve Dışişleri Hazar bölgesi özel müşavirinin katılımıyla Batı ihraç boru hattının ve Supsa terminalinin resmi açılış töreni oldu. Bakü-Supsa petrol boru hattı Azerbaycan ve Gürcistan'ın ekonomik ve siyasi gelişiminde önemli bir rol alıyor.³¹

Bölgede yatırımın artmasında, sosyal refahın yükselmesinde, siyasi istikrarın sağlanmasında Batı boru hattının kendine özgü yeri var. Onun inşa edilmesinde yer alan 4 bin kişiden fazla işçinin yüzde 70'i Azerbaycan ve Gürcistan vatandaşları olmuştur. Boru hattının petrol şirketleri için ekonomik verimliliği belirlenmiş taşıma tarifeleri ile şartlandırılıyordu. Eğer Novorossisk limanına çıkan Kuzey boru hattı ile her ton petrole göre tarife 15, 67 dolar ediyordusa, Bakü-Supsa Batı ihraç güzergahı ile 1 ton petrolün taşıma tarifesini 3,14 dolar (1 varil başına ise 0,43 dolar) oldu. Bu transit tarifinin her ton petrol için 1,20 doları (varil başına 0,17 dolar) Gürcistan, kalanı ise Azerbaycan'ın payına düşüyordu. Böylece, Kuzey güzergahı ile karşılaştırıldığında taşınma fiyatlarının hayli düşük olması Batı boru hattının rekabet gücünü ciddi şekilde artırıyordu. Bu nedenle Bakü-Supsa ihraç boru hattının kullanılması hem yabancı petrol şirketleri, 43 hem de Azerbaycan için ekonomik açıdan karlı idi. Hesaplamalara göre, petrolün Batı boru hattı ile ihraç edilmesi o zamanki fiyatlarla Azerbaycan'a yılda 70-100 milyon dolar tasarruf etmeye olanak yaratıyordu. Aynı zamanda Bakü-Supsa güzergahı üzerinde tarifeler petrol ihracatçıları için uygun olduğu gibi, transit ülkelerin de çıkarlarına uygun geliyordu. Öyle ki, SOCAR

---

³¹ "Bakü-Supsa Boru Hattı", <http://enerjiensitüsü.com/tag/baku-supsa-boru-hatti/> Erişim tarihi: (20.05.2017)

Başkanı N.Aliyeva göre, bu boru hattı ile yılda 5 milyon ton petrolün nakil olunması "Azerbaycan'a 10 milyon, Gürcistan'a ise 7 milyon ABD doları ekonomik kâr getirecekti". Petrol boru hattının ekonomik önemi, tabii ki, sadece transit gelirleri ile sınırlı değildi. Projenin başarıyla gerçekleştirilmesi daha çok "Yüzyılın anlaşması" nın hızla gerçekleştirilmesine olanaklı ortam yaratıyordu.³² Bununla birlikte, ikinci ihraç boru hattının kullanıma verilmesi Hazar Denizi havzasında hidrokarbon rezervlerinin araştırılması ve fonlarında yolsuzluklara dair imzalanan diğer anlaşmaların yerine getirilmesine ek teşvik veriyordu. Çünkü dünya pazarına çıkış imkanlarının genişlemesi yeni yatırımları uyarır, ayrıca ekonomik gelişmenin hızlanmasına ve sosyal refahın yükselmesine yol açıyordu. Batı boru hattının ekonomik önemi ile siyasi ve jeostratejik rolü birbirini tamamlıyordu. Onun gerçekleştirilmesine büyük dikkat eden ABD Başkanı Bill Clinton Bakü-Supsa petrol boru hattının resmi açılış töreninin katılımcılarına gönderdiği tebrik mektubunda yazıyordu: "Bakü-Supsa hattının açılışının çoktan beklenen amacı - Hazar bölgesinin petrol ve doğal gazını dünya pazarlarına ulaştırmak için petrol boru hatları ağı oluşturulmasını olduğunu belirtmek gerek. Bununla beraber, bu boru hatlarının faydası enerji sektörünün çerçevesinden çok çok ötesinde. Bu hat Doğu-Batı koridorunun temel taşı olacak ve tüm Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır". Görüldüğü gibi, Azerbaycan ve Gürcistan topraklarından geçerek Hazar Denizi ile Karadeniz havzalarını birleştiren Batı boru hattı her iki ülkenin ekonomik gelişmesi ve bölgede

---

³² Sara Sojoudi, "Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikasında Hazar Enerji Kaynaklarının Rolü Ve Tesiri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 1993 – 2003", Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara, 2014, s 49-52

siyasi pozisyonlarının pekiştirilmesinde, ayrıca Orta Asya devletlerinin Avrupa ile ilişkilerinin genişlemesinde Güney Kafkasya'nın rolünün artırılması açısından önemli bir faktör olarak hareket ediyordu. Boru hattının sadece Azerbaycan'ın petrol endüstrisinin değil, tüm ekonomisinin gelişiminde önemini vurgulayan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev onun bölge ülkelerinin jeopolitik konumlarının güçlenmesine etki göstereceğini de belirtiyordu. Haydar Aliyev Bakü-Supsa Batı petrol boru hattının "Gürcistan ile Azerbaycan arasında dostluk ve işbirliğinin parlak misali", "Kafkasya'da istikrar ve barışın güçlenmesine önemli katkı" gibi görüyordu. Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze de aynı pozisyondan çıkış yapıyordu. O, Batı boru hattının ve Supsa Terminali'nin açılış törenindeki konuşmasında belirtmiştir ki, "Gürcistan Bakü-Supsa taslağı hiç de sadece ekonomik fayda açısından değerlendirilmiyor, gerçi bu proje binlerce iş yeri ve milyonlarca dolar yatırım demektir. Bu projenin uygulanması sırasında oluşmuş geniş bölgesel kooperasyonun ve işbirliğinin parlak örneği olarak daha önemlidir.³³

Böylece, ihraç boru hattı projesinin başarıyla uygulanması bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik ve siyasi hayatına, jeostratejik konumlarına önemli etki gösteriyordu. Batı boru hattının faaliyete başlaması Azerbaycan petrolünün ihraç altyapısının gelişmesine önemli katkı idi. Kuzey boru hattı ile paralel faaliyet gösteren Batı güzergahı büyük başarıyla onunla rekabet ediyordu. Bakü-Supsa boru hattının ticari avantajları Rusya basını tarafından da vurgulanıyordu. Geleneksel olarak

---

³³ Eyüp Zengin, "Türkiye Ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri, <http://www.ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/190/139> (21.05.2017)

Rusya'nın çıkarlarını belirterek bu ülkenin topraklarından geçen ihraç boru hatlarının avantajlarını esaslandıran Moskova gazeteleri bu günlerde Bakü-Supsa güzergahının işe düşmesine büyük dikkat ediyordu. "Nezavisimaya Gazeta", "Kommersant" ve sair gazeteler Bakü-Supsa petrol boru hattının ekonomik açıdan verimli olduğunu yazıyorlardı. Böylece, Azerbaycan ile Gürcistan arasında petrolün taşınmasına ilişkin 1996 yılının Mart ayında imzalanan hükümetlerarası anlaşma üç yıl içinde icra edildi. Bakü-Supsa ihraç boru hattı tüm tarafların ekonomik çıkarlarına cevap veren güzergah olarak faaliyete başladı. Boru hattı ekonomik-mali dividendleri yanı sıra, bölge ülkelerinin jeopolitik ağırlığının artmasına, barış ve güvenliğin sağlanmasına etkisini gösterdi. Bakü-Supsa boru hattının kullanıma verilmesi Doğu-Batı enerji ve ulaşım-iletişim koridorunun gelişmesine katkıda bulundu. Nihayet, Batı boru hattı Kuzey güzergahı ile birlikte ana ihraç boru hattının hayata geçirilmesi yolunda model rolünü oynadı. Bu güzergahların istismarı sürecinde teknik, ekonomik, güvenlik vb. alanlarda elde edilen tecrübe gelecekte büyük petrol ihracı ile ilgili çeşitli sorunların çözümünde önem arz ediyordu.³⁴

2.1.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı

20 Eylül 1994 yılında Azerbaycan'ın tarihinde eşsiz olay yaşandı. Geçen yüzyılın 80'li yıllarının sonunda ekonominin tüm alanlarında olduğu gibi, petrol endüstrisinde de yönetim hüküm sürmeye başlamıştı. Hasılat azalmıştı ve durumu düzeltmek için ise bir önlem görülmüyordu. Ulu önder Haydar Aliyev halkın ısrarlı talebi ile ikinci kez iktidara

---

³⁴İlham Hasanov, a.g.t. ss, 23-24

geldikten hemen sonra bu alana da dikkat yöneltti. Petrol ve doğal gaz çıkarma kurumlarında durum sabitleşmeye başladı. Yavaş-yavaş hasılat arttı. 20 Eylül 1994 te ise Azerbaycan'ın tarihinde eşsiz olay en sonunda gerçekleşti: "Yüzyılın anlaşması" imzalandı. Bu anlaşma Hazar'ın Azerbaycan sektöründeki "Azeri-Çırac-Güneşli" (ACG) yataklarının tam kapasite işlenmesini kuşattı. "Yüzyılın anlaşması" imzalanırken birçokları onun başarı kazanacağına inanmıyor ve kabul ediyordu ki, anlaşma öyle kağıt üzerinde kalacak. Çünkü onun uygulanması için sadece ekonomik sorunun olması değil, aynı zamanda, siyasi ve bölgesel sorunlar mevcuttu. Haydar Aliyev diplomasisi önümüzdeki tüm konulara ulaşmak için olanak sağladı.³⁵

Dünyanın en tanınmış petrol şirketleri işte Haydar Aliyev'in katiyetine, devletçilik uygulamalarına, uluslararası üne güvenerek Azerbaycan'da konsorsiyum oluşturdular ve ACG gibi dev yatakların işletilmesi için yatırım yaptılar. Ülke Cumhurbaşkanı İlham Aliyev bu konuda demiştir: "Ben o dönemi çok iyi hatırlıyorum. O yıllarda Azerbaycan'a yatırım yapmak isteyen şirketlerin sayısı o kadar da fazla değildi. Çünkü Azerbaycan dünyada riskli bir ülke olarak tanınıyordu ve elbette, buraya büyük miktarda sermaye yatırımının katılımı çok çabalar, siyasi maharet, öngörü gerektiriyordu. Tüm bu sorunlar kendine çözüm buldu. "Yüzyılın anlaşması" nın imzalanması Haydar Aliyev'in petrol stratejisinin başlanması demektir. İşte onun öngörüsü, bilgeliği, kararlılığı, cesareti sayesinde bu anlaşma imzalandı. Hatırlıyorsunuz ki, buna hem ülke genelinde, hem de yurt dışında çok ciddi direnç vardı.

---

³⁵ "Türkiye ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları", <http://asosindex.com/cache/articles/article-1423937132.pdf> Erişim tarihi: (21.05.2017)

Ama tüm bu zorluklara rağmen Azerbaycan kendi isteğine nail oldu. Petrol anlaşması imzalandı ve Azerbaycan'a büyük miktarda yabancı sermayenin getirilmesi sağlandı ". "Yüzyılın anlaşması" çok yakında gerçek sonuçlar vermeye başladı. 1997 Kasım'ında "Çırak" platformundan ilk petrol alınmıştı. Karşıda "Türk", "Derinsulu Güneşli" yataklarının işlenmesi duruyordu ve üretimin yıldan yıla artacağı muhtemel oldu. O yüzden, faaliyette olan Bakü-Novorossisk ve Bakü-Supsa ihraç sistemlerinin gücü git-gide artan hacimler için yeterli değildi. Daha küresel bir boru hattının inşa edilmesi gerekliliği ortaya çıkıyordu. Bununla ilgili ulu önder Haydar Aliyev henüz geçen yüzyılın 90'lı yıllarının ortalarında kendisinin doğru ve ileri görüşlü kararını verdi. Bu, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının inşası fikriydi. BTC uzun ve karmaşık bir yol geçti. Onun varoluş tarihinde özel önem arz eden olaylar, günler çoktur. Bunlardan biri de 1999 Kasım 18 dir. Aynı gün AGİT İstanbul zirvesinde "Ham petrolün Azerbaycan Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti toprakları ile Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı yoluyla nakledilmesine dair" anlaşma imzalandı. Bu belgeye söz konusu üç ülkenin devlet başkanları ile birlikte, ABD ve Kazakistan Cumhurbaşkanları da imza attılar. Bundan bir yıl önce, 1998 yılı Ekim 19 BTC inşaatı ile ilgili "Ankara Bildirisi" imzalanmıştı.³⁶ İstanbul zirvesinde beş ülkenin Cumhurbaşkanlarının imzaladığı bu sonraki anlaşma BTC'nin inşasına yol açan, "Yüzyılın anlaşması" ndan sonra Azerbaycan için önemli tarihi önem arz eden

---

³⁶ Erdal Akpınar, "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri", http://www.academia.edu/1160550/Bak%C3%BC-Tiflis-Ceyhan_BTC_Ham_Petrol_Boru_Hatt%C4%B1_ve_T%C3%BCrkiye_Jeopoliti%C4%9Fine_Etkileri
Erişim tarihi: (22.05.2017)

ikinci belge idi. 2002 18 Eylül de, Sangaçal terminaline BTC'nin temeli konulurken milli lider şöyle demiştir: "Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına karşı gelenler çok zaman böyle söylüyorlardı ki, bu, hayaldir, mümkün değildir. Azerbaycan'da o kadar petrol yok, olmayacaktır. Böyle görüşmeler fazlaydı. Zaman çok geçtiğine göre bazıları bu görüşlere inanıyorlardı. Ancak bunların hepsi asılsız oldu. Biz kendi işimizi gördük. Bu yakında İstanbul'da "Üç denizin efsanesi" adlı konferans düzenlendi. Orada efsane hakkında konuşuluyordu. Ben orada konuşma yaptım , dedim, siz burada efsaneden konuşuyorsunuz, ama ben size söylemek istiyorum ki, bu, hayal değil, gerçektir. Üç deniz - Hazar Denizi, Karadeniz, Akdeniz birleşecek. Bunu birleştiren Türkiye, Gürcüstan, Azerbaycan, onların gerçekleştirdikleri bu proje ve ABD'nin bu konuda sürekli desteği olmuştur. Ona göre şimdi hayalden gerçeğe gelip yetiştik ". Aynı gün Sengeçalda dünya çapında bir projenin temeli koyuluyordu ve tahmin etmek olurdu ki, bundan sonra işler sorunsuz şekilde ilerleyecek. Fakat böyle olmadı. Azerbaycan'ın dışında ve içinde BTC'ye karşı olanlar konfor bulamıyor, her araç ile projeye engellemek istiyorlardı. Milli lider Haydar Aliyev ise böyle zor anlarda da inanç ve kararlılıkla diyordu: "BTC inşa edilecek! BTC gerçekleşecek! BTC olacak!" Nihayet, BTC'nin eli her yerden yüzülmüş karşıtları projeyi finanse eden uluslararası kuruluşların ofisleri önünde toplandı. Bu kez onlar böyle bir bahane uydurdular ki, güya BTC çevreye darbe vuracak. Fakat BTC için Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme belgelerinde çevre ile ilgili tüm hususlar dikkate alınmıştı. BTC'nin finanse ile ilgili

keskin bir sorun olarak ortaya çıktığında bu sorunu da milli lider Haydar Aliyev'in dünyada olan büyük otoritesi çözdü.³⁷

2.2. Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan-Ermenistan Siyasi ilişkileri

Onu söylemek gerekir ki, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözümünün dış politika çizgisinde merkezi yer tutması rastgele değildir. Haydar Aliyev'in çabaları sayesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması dış politikanın önceliği olarak kabul edildi. Bunun nedeni açıktır. Toprak bütünlüğünün sağlanması devletin bağımsızlığının ve egemenliğinin temel göstergelerinden biridir. Meselenin diğer tarafı Haydar Aliyev'in siyasi rotasının 50 tamamen bölgenin gelişme perspektifine yönelmesi ile ilgilidir. Modern tarihi ortamda dünyadan izole edilmeye hizmet eden siyaset kursunun hiçbir perspektifi yoktur. Bu anlamda Azerbaycan'ın gelişmesi bölge çapında entegrasyon süreci ile sıkı sıkıya bağlıdır. Buna karşılık Güney Kafkasya da dünya siyasi ve ekonomik mekanına entegre edilmelidir. Fakat bu sürecin önünü kesen en büyük engel Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözüme varmamasıdır. Bütün bunlar gösteriyor ki, toprak bütünlüğünün sağlanması sadece Azerbaycan'ın gelişmesi için değil, hem de genel olarak bölgesel entegrasyonun baş tutmasının temel şartlarından biridir.³⁸

Azerbaycan'la Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunu Güney Kafkasya'da barış ve istikrar yolunda en büyük engeldir. Ateşkesin artık

---

³⁷ "Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri"

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50634> Erişim tarihi: (22.05.2017)

³⁸Günay Kerimova,a.g.t, ss. 43-44

on yıldan fazladır ki, devam etmesine rağmen taraflar halen onları sorunun çözümüne yaklaştıracak olan bir belge imzalayabilmemişler. Uluslararası aracılardan katılımıyla yapılan görüşmelerde savaşın yeniden patlak vermesinden korkuluyor ve savaşın yeniden başlaması asıl tehlike gibi görünüyor. Her iki tarafın yaptığı nefret dolu propaganda ve karşı tarafı şer güç olarak sunmanın önüne almaya ve birlikte yaşama anıları silinene ve fark aradan götürülmeyecek seviyeye ulaşmaya kadar Azeriler ve Ermeniler arasında güven yaratmaya ve diyalog potansiyelini ortaya koymaya ihtiyaç var. Dağlık Karabağ bağımsızlığa can atıyor ve belli nedenler getirmekle iddia ediyor ki, onun devletçilik koşullarına cevap veren demokratik yolla seçilmiş hükümeti var. Fakat o, uluslararası çapta Azerbaycan'ın bir parçası olarak kabul ediliyor ve kendi askeri güvenliği ve ekonomik varlığı için halen Ermenistan'a önemli ölçüde bağlıdır. Dağlık Karabağ'ın ordusunun yarısından fazlasının Ermenistan vatandaşları olduğu tahmin ediliyor ve onun bütçesinin yüzde ellisini Yerevan, aslında faizsiz ve geri dönüş ihtimali az olan "uluslararası kredi" ile finanse ediliyor. Azeriler Dağlık Karabağ'ın siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal tesislerine katılamıyorlar. Dağlık Karabağ birmilletli kurumlara sahiptir ve dünyanın en militarize toplumlarından biri haline gelmiştir. Kendi evlerine dönmek gibi temel hukuktan yoksun olmuş ve Dağlık Karabağ ve onun çevresinde bulunan yedi bölgeden kovulmuş yarım milyondan fazla Azeri hayli derecede Azerbaycan devletinden bağımlı hale düşmüştür ve onların gelecek hakkında net tasavvurları yoktur. Sorunun

nasıl çözümlenmesine dair Azerbaycan ve Ermenistan'da mevcut kamuoyu şimdi daha farklıdır.³⁹

Her iki ülkede insanları herhangi anlaşmaya hazırlamak yönünde hiçbir çalışma görülmemiştir. Karabağ ermenilerinin kendi bağımsız 51 geleceklerine dair güvence ifade etmeleri ve Karabağ azerilerinin göçmenler gibi kendi durumlarına göre hayal kırıklığı ve öfke mevcut. Bu durum da kesinlikle birbirine uymuyor. Görülüyor ki, hiçbir topluluk buna hazır değil. Onlar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) aracılığı ile yapılan görüşmelerde Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanlarının sorunun çözümü için gözden geçirdikleri adımlara hazır değil. Çatışma bölgesinde ve çevresinde yaşayan Azeriler ve Ermeniler bir çok tarihi, demografik ve ekonomik faktörlere göre birbirine bağlıdır. Buna rağmen, ermeni güvensizliyi onları birbirinden keskin şekilde ayırıyor. Karşı tarafın şer güç olarak sunulması, askeri harcamaların artırılması ve ateşkesin ermeniler tarafından sık sık bozulması sorunun barışçıl yolla çözülmesi zamanının bitmesini bildire bilen kötü belirtidir. Sorunun sabit şekilde çözülmesi için paralel süreçler gerekir. Bir çok raporda Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerden olan Ermenilerin ve Azeri topluluklarının bugün nasıl yaşadığı ve sorunun potansiyel çözüm yolları araştırılıyor.⁴⁰

---

³⁹Bahadır Kerimov, a.g.t, ss. 49-50

⁴⁰ İlham Hasanov, a.g.t, ss, 82-89

2.2.1. Dağlık Karabağ Sorununun Haydar Aliyev Dış Politikasında Yeri

Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan devletinin dış politika rotasında açık ve doğruları yansıtacak şekilde yer alması şüphesiz ki, ulu önder Haydar Aliyev'in tarihi hizmetidir. Genel baktığımızda Ermenistanla siyasi ilişkilerimiz yalnız Dağlık Karabağ üzerinde kurulduğunu göre biliriz. On yıllardır ekmeğini yedikleri Azerbaycan halkına karşı müstesna güzel ahlak gösterdiler. Bu savaş sonucunda bizim arazilerimiz işgal altına düştü, vatandaşlarımız kendi ana ocaklarını terk etmek zorunda kaldılar. Azerbaycanlılar kendi yurtlarından, tarihi topraklarından kovuldular. Şimdi bu topraklar işgal altında. Toprakların yüzde 20'si işgal edilmiştir. O zamanki Azerbaycan yönetiminin seriştesizliyini, ülkede yaşanan acıları umursamazlıkları, hakimiyet uğruna giden kanlı çatışmalarını kullanan Ermenistan Azerbaycan'ın ezeli toprakları olan Dağlık Karabağ'da sivil anayasal iktidar yapılarını yaratmaya başladı. Sonuçta Dağlık Karabağ ayrılıkçıların ve Ermenistan silahlı kuvvetlerinin tam askeri kontrolü altına düştü. 1993 yılının Haziran ayında halkın ısrarlı talebi ile ülkede hakimiyet değişikliği yaşandı. Bir yandan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün bozulması, toprakların verilmesi, diğer yandan ülkenin parçalanması tehlikesi karşısında kaldığını görüp buna katlanmak istemeyen halkın çağrısı ile iktidara dönen Haydar Aliyev ülkede baş kaldırmış bölücü güçleri, Azerbaycan devletçiliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne suikastler işleyen suç grupları zararsızlaştırdı, yurtiçi sosyo-politik istikrarı, devlet ile halkın birliğini, yekdilliyini sağladı. Haydar Aliyev'in 52 Azerbaycan'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü

korumak, ÷lkede sosyo-politik istikrara ulaşmak yönünde acil görevlerden biri devam etmekte olan ErmenistanAzerbaycan sorunu ile ilgili kesin adımlar atmaktan ibaretti. Haydar Aliyev'in iktidara gelişinden sonra Milli Ordunun oluşturulması, onun savaş kabiliyetinin yükseltilmesi, toprakların savunulması için geniş çaplı önlemler sonucunda askeri çatışmada denge oluştu. Cephe bölgelerindeki yeni durum Ermeni tarafını ateşin durdurulması konusunda ciddi düşünmeye itti. İşte Haydar Aliyev'in girişimi ile, onun kararlılığı, öngörüsü sonucunda 12 Mayıs 1994-de ateşkes anlaşması elde edildi, beş yıldan fazla devam eden askeri operasyonlar durduruldu, sorunun barış yoluyla giderilmesi için ilk ortam oluştu. Görüldüğü gibi ateşkese ulaşmak başarısı hayata geçirildikten sonra tüm bu çalışmalar için geniş imkan ve ortam oluşmuş oldu ve bu alandaki çalışmaların tesiri hayli arttı. Haydar Aliyev sorunun barışçıl çözümine taraftar olduğunu bildirdi ve onun gergin faaliyeti sonucunda AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yoğun barış görüşmeleri götürüldü. 1994 Aralık ayında AGİK'in Budapeşte'de yapılan Zirve toplantısında ErmenistanAzerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili AGİT faaliyetinin yoğunlaştırılması konusunda karar alındı. AGİK devletlerinin başkanları ayarlamının aşamalı karakterini belli etti ve AGİK Minsk Konferansı eşbaşkanlarına silahlı çatışmanın durdurulması konusunda anlaşma hazırlamayı uyardı. Anlaşma tüm taraflar için sorunun temel sonuçlarının giderilmesini içeren çözümler yaptırmalı ve Minsk Konferansı çağırılması için temel olmadı idi. Çatışma bölgesinde barışın sağlanması için AGİK çokuluslu kuvvetlerinin yerleştirilmesi hususunda bir karara vardı.⁴¹

---

⁴¹Reha Yılmaz, "Kafkasya'da Çözölemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu",

AGİT 1994 Budapeşte, 1996 yılı Lizbon ve 1999 İstanbul zirvelerinde sorunun barışçıl ve siyasi yollarla çözümü yönünde bazı önemli öneriler ileri sürdü. Özellikle 1996 yılında AGİT Lizbon Zirvesi sırasında Haydar Aliyev'in siyasi öngörüsü ve bilgeliği sayesinde Azerbaycan'ın konumu Ermenistan hariç, dünyanın 53 devleti tarafından kabul edildi, tanındı ve savunuldu. Belirtmek gerekir ki, 1993-2000 yılları arasında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev AGİT yönetimi ve Minsk grubunun temsilcileri ile 130'dan fazla görüş geçirmiştir. AGİT'e üye ülkelerin liderleri ile yapılan görüşleri, yapılan konuşmalar da buraya eklersek, Dağlık Karabağ sorununu çözmeyi kendi üzerine almış bu uluslararası kurumla Azerbaycan'ın ne kadar yoğun çalıştığı, karşılıklı işbirliği yaptığı anlaşılır. Haydar Aliyev 1993 yılından 2001 yılına kadar 68 ülkenin Cumhurbaşkanı ve devlet başkanı ile 485 görüşme geçirmiştir. Bu görüşlerin hepsinde Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu müzakere edilmiştir. Somut rakamlarla ifade edersek, Haydar Aliyev ABD'nin Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ile bu meseleyi 18, Fransa yöneticileri ile 16, Rusya ile 23, Türkiye yöneticileri ile 78 kez müzakere etmiştir. BM Genel Sekreterleri ile onlarca görüşme olmuştur, NATO, Bağımsız Devletler Topluluğu zirve toplantılarında, İslam Konferansı Örgütü'nün iki, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Zirvesi'nde dört kez, konuşan Haydar Aliyev ülkelerin devlet başkanlarının zirve toplantılarında her defa ErmenistanAzerbaycan sorununu gündeme çıkarmıştır.⁴²

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872157.pdf> Erişim tarihi: (22.05.2017)

⁴² Karabağ Sorunu, <http://akademikperspektif.com/2014/10/01/karabag-sorunu/> Erişim tarihi: (23.05.2017)

2.2.2. Ermenistan-Azerbaycan Sorunu Ve Çözüm Çabaları

Haydar Aliyevin Ermenistan - Azerbaycan sorununun çözümü için gösterdiği çabalar tek diplomasi ile sınırlı değildi. Görüşmelerin yapılması ile birlikte, o, Azerbaycan ordusunun oluşumu ve güçlendirilmesine de özel dikkat ediyordu. 1993 yılının sonlarından başlayarak gerçekleştirilen özel olaylar sonucunda Azerbaycan milli ordu yapılanması niteliksel yeni safhaya girdi, kısa süre boyunca tek komandalığa tabi olan nizami ordu oluştu. Şu anda Azerbaycan'ın Silahlı Kuvvetleri modern askeri teçhizat ile donatılmış, sağlam disiplin, yüksek savaş ruhu ile seçilen, düşmana sarsıcı darbe vurmaya muktedir olan bir ordudur. Haydar Aliyev tabi ki, Ermeni diasporasını da unutmuyordu. Oldukları her yerde onlar, barışı engelliyor ve Karabağı kendi toprakları olarak gösteriyorlardı. Ermeni diasporasının mevcut olduğu tüm ülkelerde bu yönde çok aktif çalışmaların görülmesine başlandı. Özellikle dünyanın süper güçlerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni diasporası ve Ermeni lobbicileri harekete getirildi, Sovyet yönetimine baskılar gösterilmesi için Amerika'nın en çeşitli daireleri arasında Ermeni propagandası yeni bir seviyeye kaldırıldı. Bu faaliyetin sonucu 1988 yılının ilk aylarında ABD'nin "Washington Post", "Washington times", "Economist", "New York times" gazeteleri, "News week" dergisi Ermeni propagandasının rüporuna dönüştüler. Bu medya baskı yaptıkları önyargılı Ermeni bilgilerle aslında uluslararası alanda Dağlık Karabağ sorununun tahrif edilmesine kasıtlı bir yön verdiler. XX yüzyılın 90'lı yıllarında Amerika'nın önde gelen gazeteleri Ermeni yazılarla dolduruldu. Örneğin, 1989 yılının Kasım ayında "New York

times" gazetesinde Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili B.Kellerin büyük bir makalesi yayınlandı. ⁴³

1990 yılının ortalarında bu gazetenin sayfalarında dünyanın 34 ülkesindeki Ermeni diasporasının 130 temsilcisinin imzası ile Sovyetler Birliği'ndeki Ermenilere karşı zorakılıklar işlenmesi hakkında dünya kamuoyuna karşı açık mektup yayınlandı. Bu talebin temelini ise Azerbaycan'da yaşanan olaylar hakkında hiçbir dayanağı olmayan Ermeni milliyetçi bakışları oluşturuyordu. Amerika'nın merkezi gazetelerinde yer almış iftira ve yalanlar büyük dinleyici kitlesi olan "Amerika'nın Sesi" ve "Özgürlük" radyo istasyonlarından da yayınlanmaya başladı. Bütün bunlar tabi ki, Aliyevi tedirgin ediyor ve daha sert ve akıllıca kararlar almaya zorluyordu. Böyle diasporaların belke de en güçlüsü Rusyada olması şüpheşiz. Bilindiğı üzere ermenilerin en büyük destekçisi de Rusyadır. Aliyev bunu bildiğı için ermenilerden bir adım önde hareket etmeye çalışmış ve cumhurbaşkanlığı döneminde Rusya ile hep dostluk ve işbirliğı kurmaya çalışmıştır.

Tabi ki, Rusyanın Dağlık Karabağ hakkında düşünceleri de barış taraftarı gibi görünse de, bunu pek göstermemiştir. Siyasetçi Vagif Arzumanlı ise düşünüyor ki, Putin'in hareketlerine göre Dağlık Karabağ sorununun çözümünde calanma olmayacaktır: "O, bu sorunun çözümünü daha fazla durgunluğa götüreceğ. Medvedyeye kadar Putin'in iktidarı döneminde bu meseleye çoktan çözüm mümkün idi. Rusya Minsk Grubu eşbaşkanı, Dağlık Karabağ sorununun oluşmasında etkin olan ülke gibi bu meseleyi çoktan çözüm bula bilirdi. Ama Putin bunu

---

⁴³Elnur İsmayıl, "Azerbaycan-Ermenistan Savaşı: Sonuçlar ve Öngörüler",

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20160412521311.pdf> Erişim tarihi: (24.05.2017)

yapmadı. Putin, hiçbir zaman Dağlık Karabağ konusunda objektif olmamıştır ve hep Ermenilerin çıkarlarını savunmuştur. Doğrudur, Putin Bakü'de seferleri zamanı şehitliği ziyaret etmiş ve mezarlar üzerine çelenk koymuştur. Ama bu onun Dağlık Karabağ konusunda nesnellığı demek değildir. Azerbaycan aleyhine de karar vermedi. Sadece, sorunun çözümüne ulaşmak için gücü yettiği halde Ermenilere hiçbir etki göstermedi. Putin yeniden başkan seçilirse veya dış kuvvetlerin etkisi, ya da ülke genelinde herhangi direniş sonucunda Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde az da olsa nesnellik gösterebilir ". Politikacı Arzumanlı diyor ki, Medvedev Putin'e göre daha demokrat idi. Başkan Karabağ sorununun çözümüne çalışıyordu: "Birkaç kez Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanlarının görüşlerini düzenledi ve hatta bu konuyla ilgili kendi önerilerini de verdi. Fakat bu sorunun çözümüne iktidarı yetmedi". Almanya'da yaşayan Azerbaycanlı aydın Huride Ateş de Putin'den hiçbir şey beklemediğini söyledi: "Bu zamana kadar Rusya'yı yöneten Putin miydi? Tüm dünya düşünüyor ki, Medvedev Putin'in oyuncağı. Medvedev başkan olsa da ülkeyi Putin yönetiyordu. Putin'in Karabağ çözümüne ise inanmak olmaz". Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı, siyaset bilimcisi Hasan Oktay ise yaptığı açıklamada, Putin Kafkasya'da daha da belirgin bir politika izleyecek ve bölgede çatışmalara neden olabilecek herhangi bir olayın önünü alacağını belirtti: "Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un BM Genel Assambleyasındaki çıkışı bunu ispatlıyor. ABD'nin NATO şemsiyesi altında Türkiye'de yerleştireceği savunma sistemine karşı Rusya-Çin-İran ittifakının oluşması Karabağ'da savaşın önlemeye yöneliktir. Çünkü Karabağ'da uzun sürecek bir savaş bölgeyi ateş topuna çevirir. Putin

döneminde Türkiye-Rusya ilişkilerinde bir duraklama dönemi yaşandı. Çünkü Başbakan Erdoğan'ın İstanbul'a bir boğazın açılması projesi en çok Rusya'nın işini zorlaştıracaktı. Bunun için Putin Türkiye ile olan ilişkilerini incelemeye başladı. Bu da Karabağ'ın çözümünü geciktiriyor. Karabağ konusunda Rusya önemli bir oyuncudur ve onun izni olmadan bu sorunun çözümü mümkün değil. Ama bu demek değildir ki, Karabağ sorunu çözülmeyecek. Bunun çözümü için öncelikle Azerbaycan yetkilileri adım atmalıdırlar.⁴⁴

---

⁴⁴ Adalet İbadov, “Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu Ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s 88-93

BÖLÜM III

HAZARIN STATÜSÜ MESELESİ

3.1. Haydar Aliyev İktidarının Hazar Politikası

3.1.1. Hazar Denzinin Statüsü Sorunu

SSCB'nin dağılmasından sonra, yeni bağımsız devletler arasında, o döneme kadar uluslararası boyutta sorun olarak dikkat çekmeyen bir çok konu, sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunlardan biri de, Hazar Denizi'nin statüsünün belirlenmesi konusunda yaşanmaktadır. Hazar Denizi, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan'a kıyısı bulunan bir su havzasıdır. Hazar'ın sahip olduğu coğrafi özellikler, onun mevcut su havzalarının bilimsel sınıflandırılmasına uygun olarak değerlendirmesini zorlaştırmaktadır. Genel olarak bakıldığında Azerbaycan ve Kazakistan'ın tutumlarında Hazar'ın "sınır gölü" veya "deniz" statüsüne tabi tutulması gibi paralel yaklaşımlar söz konusu olduğu görülmektedir. Buna karşın, Rusya ve İran Hazar'ı "kapalı su havzası" olarak değerlendirmekte ve Hazar için kendine özgü statü belirlenmesini öngörmektedir. Türkmenistan ise belirli sabit tutum gösterememekte ve zamanla tutum değiştirmektedir. Her ülkenin farklı yaklaşım sergilemesi Hazar'ın statüsünün belirlenmesinde hangi uluslararası hukuk formunun uygulanacağı konusunda belirsizliğe yol açmıştır. Hazar ülkeleri kendi politik ve ekonomik çıkarları açısından siyaset yaptıkları için sorunun çözümü çok

ciddi engellerle karşılaşmıştır. Hazar Denizi'nin hukuki statüsü gerçekten üzerinde durulması gereken bir sorundur.⁴⁵

3.1.2. Sovyetler Birliği Döneminde Hazar Denizinin Hukuki Durumu

1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi akabinde kurulan Sovyetler Birliği, Hazar konusunda, İran'a daha fazla hak tanıyarak, İran'ı kendi yanına çekmek ve bölgeyi üçüncü devletlerin müdahalesine kapalı bir hale getirmek istiyordu. Bu amaçla 26 Şubat 1921'de imzalanan Sovyetler Birliği İran Dostluk Antlaşması, Hazar'ın statüsünü belirlerken, İran'a hem ticari gemiler konusunda Sovyetler ile eşit haklar tanıyor hem de Hazar'da İran'ın deniz gücü bulundurmasını yasallaştırıyordu.

1921 dostluk antlaşması dışında bu antlaşmayı destekler mahiyette çeşitli tarihlerde yeni antlaşmalar da imzalanmıştır. 1963'teki ekonomik ve teknik işbirliği antlaşması, 1971'de imzalanan İran-Sovyetler deniz işbirliği antlaşması ve 1980'de yapılan taşımacılık antlaşmaları bu amaçlı antlaşmalardır. Bu dönemde Hazar'ın %86'sı SSCB'nin, %14'ü İran'ın denetiminde idi.

1970 yılında, Hazar Denizi'nin Sovyetler Birliği'ne ait kısmı, Petrol Sanayi Bakanlığı tarafından Sovyet cumhuriyetleri olan Rusya, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaşımda her devletin sahası denizin orta noktası esas alınarak belirlenen sınırlarla tespit edilmiştir. Hazar Denizi'nin Sovyet ülkeleri arasında yapılan bu paylaşımına hiçbir kıyı devleti karşı çıkmamıştır. Sovyetler Birliği zamanında yapılan bu antlaşmalarda, Hazar'da

---

⁴⁵Dana Kaskabayeba, "Hazar Denizinin Statüsü Sorunu", <http://sahipkiran.org/2016/02/10/hazar-denizinin-hukuki-statusu/> Erişim tarihi: (23.05.2017)

egemenlik hakları üzerinde durulmamış, daha önceki dönemlerde kabul edilmiş olan Astara Hasankulu hattı gayri resmi sınır olarak kalmıştır.⁴⁶

1991 yılına kadar sadece Sovyetler Birliği ve İran'ın kıyıdaş olduğu Hazar Denizi'nde Sovyetler kıyı petrol çıkarımında çok büyük paya sahipti. Özellikle Azerbaycan sektöründe yoğunlaşan petrol arama ve çıkarma faaliyetleri, Sovyetler Birliği için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Sovyetler bu dönemde, yaptığı bu çalışmalarla ilgili İran'ı muhatap olarak görmemiş ve İran da Sovyetlerin işine karışmamıştır. İran kendi bölgesindeki deniz yatağında petrol çalışmaları yapmışsa da Hazar petrolü İran için Basra Körfezi petrol rezervleri ile karşılaştırıldığında fazla bir ekonomik değer taşımadığından bu çalışmalar yoğun bir şekilde olmamıştır. Zamanla Sovyetler Birliği de hem teknolojik yetersizliklerden hem de Sibiryaya yataklarına rakip olacağı endişesi ile Hazar'daki petrol çalışmalarını ciddi bir şekilde geliştirmemiştir.⁴⁷

3.1.3. Haydar Aliyevin İktidara Gelişi Sonrası Hazar Sorunu

1991 yılı Sovyetler Birliğinin dağılması ile kıyı devletlerinin ikiden beşe çıkması (Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve İran) Hazar ile ilgili mevcut statünün yeniden gözden geçirilmesi gereğini doğurmuş ve bu deniz ile alakalı uluslararası sorunların artmasına sebep olmuştur. Yeni bağımsızlıklarını kazanan devletler,

---

⁴⁶ Onur Ciddi, "Hazar'ın Hukuki Statüsünün Belirlenmesi Sorunu, K.K.T.C." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Lefkoşa-2017, s. 18-22

⁴⁷ Erkan Avcı, "Hazar'ın Statü Sorunu Ve Sahildar Devletlerin Konuya Yaklaşımları", http://www.usbed.org/yayinlar/Hazarin_Statu_Sorunu_ve_Sahildar_Devletlerin_Konuya_Yaklasimlari.pdf Erişim tarihi: (24.05.2017)

Hazar Denizi'ndeki mevcut ve tahmin edilen kaynakları bir an önce kullanmak ve böylece ülkelerinin ekonomik ilerlemesini sağlamak istemişlerdir. Bu kaynakların kullanımı ve yabancı yatırımcıları bölgeye çekebilmenin ilk şartı Hazar Denizi statüsünün bir an önce belirlenmesinden geçmektedir. Hazar Denizi statüsünün yeniden belirlenmesinin bu ekonomik gerekliliğinin yanında güvenlik ve çevresel faktörlerin doğurduğu gereklilik de vardır. Devlet olmanın önemli bir şartı, devletin egemen olduğu alanları muhtemel tehdit unsurlarına karşı savunacak tedbirleri almaktır. Denizi çevreleyen kıyıdaş devletler, kendi, ulusal sınırlarının bir parçasını teşkil eden Hazar Denizi'ndeki sınırlarının ve bu denizde hangi bölgeye kadar egemenlik haklarına sahip olduklarının bir an önce açıklığa kavuşmasını istemektedir.⁴⁸

Bu güne kadar ilgili tarafların Hazar'ın statüsü konusunda ortaya attıkları görüşler genel hatlarıyla üç gruba ayrılabilir. Birinci görüşe göre, Hazar uluslararası bir sınır gölüdür ve bu yüzden hem deniz tabanı hem de su yüzeyi milli sektörlere bölünmeli ve bu sektörlerde ülkeler tam egemenliğe sahip olmalıdır. Bunun için, Hazar Denizi'nin ulusal sektörlere bölünmesinde orta hat yöntemi kullanılmalıdır. Bu yöntemde karşılıklı kıyılardan hareketle denizin orta noktası tespit edilir ve sınırlar bu orta nokta boyunca belirlenir. Bu yöntemin uygulanmasında önemli bir muhtemel sorun bulunmaktadır: Hazar'daki su seviyesi sürekli değişmektedir. Bu yüzden denizin hangi tarihteki seviyesinin esas kabul edileceğine bağlı olarak orta hat da önemli ölçüde değişecektir. İkinci görüşe göre, kendi özellikleri de dikkate alınarak Hazar'a uluslararası

---

⁴⁸ Ömer Faruk Akar, "Uluslararası Alanda Hazarın Statüsü Sorunu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2015. s. 49-53

deniz hukukunun, özellikle 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonu'nun uygulanması gerekir. Böylece her ülkeye belirli bir genişlikte kara suyu sınırı ve balıkçılık alanı belirlenecek, bu sınırın dışında kalan yerler açık deniz sayılacaktır. Deniz yatağı ise kıyıdaş ülkeler arasında eşit bir şekilde paylaşılmalıdır. Son olarak Hazar'ın özel bir su havzası olduğu ve statüsü belirlenirken kendine has birçok özellikleriyle mevcut uluslararası yasal düzenleme ve uygulamalara uymayacağı görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüş çerçevesinde Hazar'daki sınırlar geleneksel olmayan yöntemler uygulanarak belirlenmeli, her ülke kendi egemenliğinde kalan ve sınırları özel yöntemlerle belirlenmiş bir bölgeye sahip olmalıdır. Geri kalan bölgelerde ise hem su yüzeyi hem de deniz yatağı ortak kullanılmalıdır. Hazar'ın deniz yoksa göl olduğu tartışmaları da hukuki statünün belirlenmesi ve Hazar'ın paylaşımı konusunda önemli bir yer tutmaktadır. Eğer Hazar deniz olarak kabul edilirse, Uluslararası Deniz Hukuku kanunlarına göre bölünebilir. Hazar bir göl olarak tanımlanırsa, uluslararası sınır gölü statüsüne girer. Uluslararası sınır gölleriyle alakalı evrensel hukuki normlar yoktur. 1982 konvansiyonu da bu konuya değinmemiştir. Bu durumda hukuka örnekler dayanak teşkil edecektir. Uluslararası tecrübe bu tür göllerle alakalı iki yaklaşım göstermektedir: Sınır gölleri bütün kıyı devletlerinin sahillerinden eşit uzaklıkta çizilen merkez hattıyla bu merkez hattı sınırlarının son noktasından çizilen bir dikey hatla ulusal sektörlere bölünür (orta hat yöntemi). Bu sektörler kıyı devletlerinin sınırlarına katılır ve söz konusu su havzası tamamen kıyı devletinin yetki alanına girer. Hazar göldür diyenler, deniz olmanın temel özelliğinin açık denizlere çıkış olduğunu, oysa Hazar'ın böyle bir

çıkışa sahip olmadığını belirtiyorlar. Diğerleri de, Hazar'ın geleneksel ismini, hacmini ve tuzluluğunu gösteriyorlar. Ayrıca Hazar'ın Volga-Baltık kanalı yoluyla Baltık Denizi'ne bağlandığını, 1982 sözleşmesinin çıkış yolunun nehir veya kanal olacağı yönünde bir ifade içermediğini belirtiyorlar.⁴⁹

3.2. Kıyı Devletlerinin Hazarın Statüsü Konusundaki Yaklaşımları

Dış politika uzmanları tarafından Hazar'ın statüsü sorunu, bölgesel güçler arasında oynanan ve küresel güçler tarafından seyredilen zaman zaman da müdahale edilen bir satranç oyununa benzetilmektedir. Yeni kıyıdaş devletlerin ortaya çıkmasıyla Hazar'ın statüsü konusunda yapılması istenilen değişikliklere ilişkin çeşitli öneriler ortaya çıkmıştır. Bu oyunda Rusya ve İran çoğu zaman yan yana ve Azerbaycan'ın karşısında yer almaktadırlar. Statü tartışmalarında kıyıdaş ülkelerin görüşleri gelişmelere bağlı olarak sürekli değişmekte, fakat amaçlar sabit kalmaktadır. Ülkeler Hazar'ın göl ya da kapalı deniz olmasını isterken aslında onların bu istekleri olası bir paylaşımında kendi pay ve çıkarlarını en üst seviyeye çıkarma gayretlerini yansıtmaktadır. Hazar Denizi ve kaynaklarının paylaşımı konusunda kıyıdaş ülkeler, ortaya atılan görüşler bakımından birbiriyle çatışan iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Daha önce bir tarafta Rusya, İran ve Türkmenistan varken diğer tarafta Azerbaycan ve Kazakistan bulunmaktaydı. Rusya'nın Hazar Denizi politikası zaman içinde önemli değişikliklere uğramış ve Rusya'nın

---

⁴⁹ Burak Tavalıoğlu, "Azerbaycan'ın Dış Politikasında Dağlık Karabağ Ve Hazar Denizinin Hukuki Statüsü Sorunları", <http://sahipkiran.org/2017/03/14/karabag-ve-hazarin-hukuki-statusu/> Erişim tarihi: (24.05.2017)

görüşleri ikinci grubun görüşlerine yaklaşmıştır. Bugünkü durumda İran ve Türkmenistan bir grubu, Azerbaycan, Kazakistan ve Rusya ise diğer bir grubu temsil etmektedir. Son 10 yıl Hazar'ın eski bir Sovyet gölü olmaktan çıkarak, çok devletli denize dönüştüğü dönem olarak da nitelendirilmektedir. Aşağıda Hazar konusunda ülkelerin görüşleri tek tek ele alınacak ve son olarak Azerbaycan'ın görüşleri üzerinde durulacaktır.⁵⁰

3.3. Haydar Aliyev Döneminde Hazar Havzası Tartışmalarında Gelişmeler

24 Temmuz 2001'de Hazar Denizinin güneyindeki Araz-Alov-Şark bölgesinde petrol arama çalışması yapan, iki Azerbaycan gemisi, İran savaş gemileri ve uçakları tarafından taciz edildi. Araştırma gemileri, buldukları bölgeye araştırma yapmaya izinli olduklarını bildirmelerine rağmen, tacizin ısrarla sürdürülmesi üzerine Bakü'den gelen talimat uyarınca bölgeyi terk ettiler. İran, İngiliz petrol şirketi BP'nin petrol arama çalışması yaptığı, Azerbaycan karasuları dâhilindeki Araz-Alov-Şark bölgesi üzerinde hak iddia etmekte ve "Alborz" olarak adlandırdıkları bu bölgeyi kendi karasuları içinde görmektedir. Tahran, Bakü'den bu bölgede petrol çıkarma isteğinden vazgeçmesini istemiş, aksi takdirde iki ülke ilişkilerinin yara alacağını bildirmişti. Hazar'da yaşanan bu gelişmenin ardından, Azerbaycan Başbakanı Artur Rasizade, İran'ın Bakü Büyükelçisi Ehad Gazai'yi makamına davet ederek, Bakü'nün tepkisini ifade eden bir nota verdi. Notada, "Bakü yönetimi,

---

⁵⁰Reşad İsgenderov, "Hazar Denizi", http://www.academia.edu/5425497/Hazar_Denizi Erişim tarihi: (25.05.2017)

İran askeri kuvvetlerinin Hazar Denizi'nin Azerbaycan'a ait karasularında bu tür hareketlerde bulunmasına itiraz etmekte ve aynı hareketlerin bir daha tekrarlanmamasını istemektedir” denmekteydi. Öte yandan, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Dışişleri Müşaviri Novruz Mammadov, gerginliğe yol açan bölgede, yıllardır petrol çıkarıldığını ifade etti.⁵¹

Bölgede önemli oranda beklentileri olan Türkiye, ilk günlerde önemli bir tepkide bulunmamış, olaylar geliştikçe tavrını Azerbaycan'dan yana koymuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı, gelişen olaylardan Türkiye'nin duyduğu kaygıyı İran'ın Ankara Büyükelçisine iletmiş ve İran'dan bir açıklama istemiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı H. Aliyev, Azerbaycan'ın tüm komşularıyla iyi geçinme taraftarı olduğunu belirterek, ülkesinin hukuk kuralları çerçevesinde hareket ettiğini söylemiştir. Azerbaycan basınında çıkan “Güney Azerbaycanlıların Bakü'yü desteklediği” yönündeki haberler hakkındaki bir soru üzerine Aliyev, sözü edilen bölgede 30 milyona yakın Azeri'nin yaşadığını belirterek, bu nüfusun İran vatandaşı olduğuna işaret etmiştir. Aliyev, “Biz kimsenin içişlerine karışmayız, ancak bizim içişlerimize de karışılmasını istemiyoruz” demiştir. Harvard Üniversitesi Hazar Çalışmaları Programı Müdürü Brenda Schaffer, Azerbaycan ile İran arasında cereyan eden bu olaylarda İran'ın zamanlamasına dikkat çekmiştir. Öncelikle, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Nisan ayında Bakü'ye yaptığı ziyaret ile Hazar'da dengeler değişmeye başlamış, Rusya görüşlerinde İran'dan uzaklaşarak Azerbaycan'a yaklaşmıştır. Bu durum İran'ı Hazar'da yalnız bırakmıştır. İkinci olarak,

---

⁵¹Bahadır Kerimov, a.g.t. s.65-68

İngiliz petrol şirketi BP Mart ayından itibaren politikalarını değiştirerek Bakü-Ceyhan boru hattına destek vermeye başlamıştır. Böylece İran önemli bir desteğini daha yitirmiştir.⁵²

Haydar Aliyev döneminde Hazar ile ilgili son gelişmelerden biri de, Türk savaş uçakları ve gösteri timinin Bakü'ye yaptığı ziyarettir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, 10 adet savaş uçağı ile 21 Ağustos 2001'de Bakü'yü ziyaret etmiştir. Ziyaret programı çerçevesinde Kıvrıkoğlu, Azerbaycan Harp Okulu'nun ilk mezuniyet törenine katılmış ve Türk savaş uçağı timi Bakü semalarında gösteriler yapmıştır. ABD Savunma Koleji Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uzmanı Prof. Dr. Stephen Blank, Türkiye'nin bu girişimi ile Azerbaycan'ın arkasında olduğunu gösterdiğini ve Kafkasya'da "ben de varım" mesajını verdiğini belirtmektedir. Hem İran, hem de Azerbaycan bu sorun tartışılmaya başlandığından beri tutumlarını değiştirmeden muhafaza etmektedir. Bir taraftan İran Hazar Denizi'nin, her ülkeye ait belli bir karasuyu dışında ortak kullanılması ya da denizin kıyıdaş beş ülkeye eşit miktarda alan bırakacak şekilde (her devlete %20) bölünmesini savunurken; diğer taraftan Azerbaycan, Hazar Denizi'nin hem yüzeyinin hem de tabanının orta hat sınırıyla ulusal sektörlere bölünmesini istiyor. Soruna uluslararası hukuk ve uygulamalar açısından bakıldığında, Azerbaycan yaklaşımının daha makul bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bunun bir sonucu olarak bölgede dengeler Azerbaycan görüşü doğrultusunda değişmektedir. Bu arada en başta Azerbaycan olmak üzere, Kazakistan, Türkmenistan, Rusya ve hatta İran, Hazar'ın

---

⁵² Tarık Çağrı Oruç, "Kıyıdaş Devletlerin Talepleri Çerçevesinde Hazar'ın Hukuki Statüsü Ve Paylaşılması Sorunu", http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-267-2014062515asya_bol3.pdf Erişim tarihi: (26.05.2017)

hidrokarbon zenginliklerinin işletilmesi amacıyla büyük petrol şirketleriyle antlaşma imzaladılar. Bu durum aslında Hazar'ın fiili olarak sektörlere ayrıldığına bir göstergesidir.

Günümüze kadarki gelişmeler dikkate alındığında, şimdilik Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan'ın statü ve Hazar'ın paylaşımı konusunda önemli antlaşmalar imzaladığı, kendi aralarındaki sınırları belirlediği görülmektedir. 23-24 Eylül 2002'de Azerbaycan'la Rusya arasında, Hazar'ın paylaşımına ilişkin antlaşma imzalanmıştır. Fakat İran ve Türkmenistan bazen üst üste düşen, bazen de farklı nedenlerle bu türden antlaşmalara şimdilik yanaşmamaktadırlar. Özellikle, İran'ın Hazar'ın %20'lik eşit paylara bölünmesi konusunda tavrını ısrarla sürdürdüğü gözlenmektedir. Ama Azerbaycan-Rusya-Kazakistan uzlaşmaları, artık İran'ın isteklerinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu, İran'ın bu isteklerini sadece pazarlık aracı olarak kullanabileceğini göstermektedir.⁵³

---

⁵³İlham Hasanov, a.g.t s. 45-46

SONUÇ

Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle birlikte siyasi istikrara kavuşan Azerbaycan, ekonomik açıdan zor durumdan çıkmayı başarmış ve dünya çapında petrol üretimi yapan bir ülkeye dönüşme yolunda mesafe almaya başlamıştır. Bu yönetim ile beraber ülkede siyasi ve ekonomik istikrar sağlanmış, % 1700'lere varan enflasyon uygulanan sıkı para politikası sonucunda 1995 yılından itibaren düşüşe geçmiş ve fiyatların genel seyrinde istikrar sağlanmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde yerleşen enerji rezervlerinin üretimine ilişkin olarak uluslararası petrol şirketleri ile 1994 yılında yapılan Asrın Antlaşması'nın ardından, ülkenin özellikle enerji sektörüne yabancı sermaye yatırımları başarılı şekilde devam etmiştir. Her şeye rağmen, zengin doğal kaynakların varlığı, entelektüel insan gücü, ekonominin değişim sürecine başladığı sıradaki düzey, önemli uluslararası ulaşım yollarının kesiştiği bir noktada bulunması Azerbaycan Cumhuriyeti'nin geleceğinin daha parlak olacağı güvencesini vermektedir. Siyasi sorun olarak Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla çözüme kavuşmasının da ekonomik kalkınmaya ve ekonomik istikrarın devamına önemli katkısı olacaktır. Sonuç olarak, Haydar Aliyev'in iktidarda olduğu 1993-2003 yıllarında Azerbaycan Dış Politikası kurumsallaşmış, belirli çerçevede de olsa dengeye oturmuştur. Azerbaycan, yüzünü Batı'ya çevirmiş, ama komşularıyla ilişkilerini de sorunsuz biçimde yürütmeye çalışmaktadır. Gelecekte, Azerbaycan'da hangi yönetim olursa olsun, bu ana çerçevenin büyük ölçüde korunacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Veliyev Cavid, **Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklık**, Berikan yayınevi, Ankara , 2012 , s.20

Tezler

AKAR Ömer Faruk, Uluslararası Alanda Hazarın Statüsü Sorunu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler EnstitüsüYüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2015. s. 49-53

CİDDİ Onur, Hazar'ın Hukuki Statüsünün Belirlenmesi Sorunu, K.K.T.C. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Lefkoşa-2017, s. 18-22

HASANOV İlham, Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Dış Politikası (1993 – 2001) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul, 2007

KARAMAN Cemal Celil “Bağımsızlık Sonrası Türkiye-Azerbaycan İlişkileri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul, 2012

KERİMOV Bahadır, “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin Dış Politikası (1993-2003)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007

KERİMOVA Günay,Azerbaycan'ın Bağımsızlık Sonrası Kafkasya Politikası: Haydar Aliyev Dönemi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015

MEHERREMOVA Nergiz, “Azerbaycan'ın Enerji Politikasının Uluslararası İlişkilerdeki Konumuna Etkisi” (Yayınlanmamış , Yüksek Lisans Tezi) Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü, 2015 s.57

Sojoudi Sara, Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikasında Hazar Enerji Kaynaklarının Rolü Ve Tesiri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 1993 – 2003, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara, 2014, s 49-52

İnternet Kaynakları

AVCI Erkan, Hazar'ın Statü Sorunu Ve Sahildar Devletlerin Konuya Yaklaşımları,

http://www.usbed.org/yayinlar/Hazarin_Statu_Sorunu_ve_Sahildar_Devletlerin_Konuya_Yaklasimlari.pdf Erişim tarihi: (24.05.2017)

AKPINAR Erdal, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri,

<http://www.academia.edu/1160550/Bak%C3%BC-Tiflis->

Ceyhan BTC Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye'ye Jeopolitik Etkileri Erişim tarihi: (22.05.2017)

AĞACAN Kamil, Kaderdaş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/319-336%20kamil.PDF>

Erişim tarihi: (20.05.2017)

ABDULLAH Akif, Haydar Aliyev Dönemi ve Azerbaycan, <http://www.sbard.org/pdf/sbard/022/004%20-%2045-56.pdf> Erişim

tarihi: (05.05.2017)

AKDEVELİOĞLU Atay, İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları, <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2010/09/Iran-Islam-Cumhuriyetinin-Orta-Asya-ve-Azerbaycan-Politikalari.pdf> Erişim tarihi: (18.05.2017)

Azerbaycan ABD ilişkilerinin Değerlendirilmesi,

<http://atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr>

Erişim tarihi: (19.05.2017)

Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri,

<http://politikaakademisi.org/tag/azerbaycan-ermenistan-iliskileri/> Erişim

tarihi: (19.05.2017)

Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri,

<http://politikaakademisi.org/tag/azerbaycan-gurcistan-iliskileri/> Erişim

tarihi: (20.05.2017)

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50634>

Erişim tarihi:

(22.05.2017)

Bakü-Supsa Boru Hattı, <http://enerjiensitüsü.com/tag/baku-supsa-boru-hatti/> Erişim tarihi: (20.05.2017)

BEŞİKÇİ Seçil Öraz, Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler,

http://tdid.ege.edu.tr/files/21-tdid-16-2-Secil_Oraz_Besikci.pdf Erişim tarihi: (08.05.2017)

ÇAL Sedat, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi Kapsamındaki Anlaşmaların Hukuki Yönden Değerlendirilmesi,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/936/11660.pdf> Erişim tarihi: (10.05.2017)

Dana Kaskabayeva, Hazar Denizinin Statüsü Sorunu,

<http://sahipkiran.org/2016/02/10/hazar-denizinin-hukuki-statusu/> Erişim tarihi: (23.05.2017)

GÜRLER Tolga, Azerbaycan-Türkiye İlişkileri (1991-2003) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2015 s.8-13

Hasan Elnur, Türkiye Azerbaycan İlişkileri, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/M%C4%B0KA%C4%B0L-Elnur-Hasan->

[T%C3%9CRK%C4%B0YE-AZERBAYCAN-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0.pdf](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/M%C4%B0KA%C4%B0L-Elnur-Hasan-T%C3%9CRK%C4%B0YE-AZERBAYCAN-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0.pdf) Erişim tarihi: (15.05.2017)

İSMAYIL Elnur, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı: Sonuçlar ve Öngörüler,

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20160412521311.pdf> Erişim tarihi: (24.05.2017)

İSMAYIL Toğrul, Azerbaycanın Enerji Politikası Ve Türkiye,

http://www.academia.edu/5163753/Azerbaycan_%C4%B1n_enerji_strat_ejisi_ve_T%C3%BCrkiye Erişim tarihi: (11.05.2017)

İran'ın Azerbaycan Meselesi, <http://www.poyrazgurson.com/wp-content/uploads/2014/01/iran-azerbaycan.pdf>

Erişim tarihi: (18.05.2017)

İsgenderov Reşad, Hazar Denizi,

http://www.academia.edu/5425497/Hazar_Denizi

Erişim tarihi:

(25.05.2017)

Karabağ Sorunu, <http://akademikperspektif.com/2014/10/01/karabag-sorunu/> Erişim tarihi: (23.05.2017)

KONA Gamze Güngörmüş, Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

http://cesran.org/Dosyalar/MAKALELER/GAMZE_GUNGORMUS_KONA_Turkiye_Azerbaycan_Iliskileri.pdf Erişim tarihi: (15.05.2017)

Nahmetova Behruza, Azerbaycan ve Avrupa Güvenlik Örgütleri,

<http://akademikperspektif.com/2014/06/29/azerbaycan-ve-avrupa-guvenlik-orgutleri-agit-ve-nato/> Erişim tarihi: (20.05.2017)

ORUÇ Tarık Çağrı, Kıyıdaş Devletlerin Talepleri Çerçevesinde Hazar'ın Hukuki Statüsü Ve Paylaşılması Sorunu,

http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-267-2014062515asya_bol3.pdf Erişim tarihi: (26.05.2017)

TAVALIOĞLU Burak, Azerbaycan'ın Dış Politikasında Dağlık Karabağ Ve Hazar Denizinin Hukuki Statüsü Sorunları,

<http://sahipkiran.org/2017/03/14/karabag-ve-hazarin-hukuki-statusu/>

Erişim tarihi: (24.05.2017)

Türkiye ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları,

<http://asosindex.com/cache/articles/article-1423937132.pdf>

Erişim

tarihi: (21.05.2017)

YILMAZ Reha, Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu,

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872157.pdf> Erişim tarihi: (22.05.2017)

YILMAZ Hüseyin Raşit, Bloklar Arası Gerilimin Yeni Cephesi: Azerbaycan-İran,

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1347545348-4.Bloklar_Arasi_Gerilimin_Yeni_Cephesi_Azerbaycan_Iran.pdf Erişim

tarihi: (18.05.2017)

ZENGİN Eyüp, Türkiye Ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri,

<http://www.ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/190/139>

(21.05.2017)